

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETO
STRATEGINIO VALDYMO KATEDRA

KĘSTUTIS NAVICKAS

(DARNAUS VYSTYMO VADYBA IR ADMINISTRAVIMAS)

**DARNAUS VYSTYMO SI PRINCIPŲ ĮGYVENDINIMAS ES STRUKTŪRINĖS
PARAMOS PROGRAMOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –

doc. dr. Kostas Žymantas Svetikas

Vilnius, 2008

TURINYS

SANTRUMPOS	3
ĮVADAS	4
1. Darnaus vystymosi ir ES struktūrinės paramos politinis prielaidos	11
1.1. Darnaus vystymosi politikos raidos istorinė apžvalga JT ir ES kontekste .	11
1.2. ES struktūrinės paramos politinės prielaidos.....	13
2. Darnaus vystymosi aprėptis BDP ir atitikimo ES ir Lietuvos strateginių dokumentų nuostatomis analizė.....	15
2.1. Lietuvos darnaus vystymosi politikos gairės.....	15
2.2. Darnaus vystymosi tikslai ir uždaviniai BPD laikotarpiu.....	16
2.3. 2004-2006 m. BPD tikslų ir uždavinių atitikimas ES ir nacionaliniams strateginiams dokumentams	20
2.4. Kitų BPD horizontaliųjų prioritetų (regionų plėtros, lygių galimybių ir informacinės visuomenės) atitikimas darnaus vystymosi nuostatomis	22
3. Darnaus vystymosi įgyvendinimo analizė 2004-2006 m. programavimo laikotarpiu.....	24
3.1. Tikslų ir uždavinių atitikimas tikslinių grupių poreikiams.....	24
3.2. Darniam vystymuisi skirta išlaidų dalis BPD	27
3.3. BPD taikytos priemonės skatinančios darnaus vystymosi įgyvendinimą ...	28
3.4. Darnaus vystymosi įgyvendinimo koordinavimas ir priežiūra.....	31
3.5. Rodikliai ir jų įgyvendinimas	34

4.Darnaus vystymosi įgyvendinimo prielaidos 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos laikotarpiu	39
4.1. Politinės prielaidos	39
4.2. Įgyvendinimo prielaidos	45
Išvados	49
Rekomendacijos	51
Literatūros sąrašas	53
Santrauka	58
Summary.....	60

SANTRUMPOS

BPD – Lietuvos 2004–2006 m. bendrasis programavimo dokumentas

BVP – Bendras vidaus produktas

ES – Europos Sąjunga

EUROSTAT – ES statistikos agentūra

HP – horizontalusis (-ieji) prioritetas (-ai)

ISPA – Pasirengimo narystei struktūrinės politikos instrumentas

JT – Jungtinės Tautos

LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė

NVO – nevyriausybinė organizacija

SFMIS – Europos Sąjungos sanglaudos fondo kompiuterinė informacinė valdymo ir priežiūros sistema

VPVI – Viešosios politikos ir vadybos institutas

ĮVADAS

Darnaus vystymosi strategines nuostatas - „Darbotvarkę 21“ pasaulio valstybių ir vyriausybių vadovai 1992 m. patvirtino Jungtinių Tautų Aplinkos ir plėtros konferencijoje Rio de Žaneire, Brazilijoje.

Darnus vystymasis reiškia, kad dabarties kartos poreikiai turėtų būti tenkinami nekeliant pavojaus ateities kartų galimybei patenkinti savuosius¹.

Stojimo į Europos Sąjungos (toliau tekste – ES) sutartyje² Lietuva prisiėmė išsipareigojimą įgyvendinti ES Darnaus vystymosi strategiją „Darni Europa geresniam pasauliui: Europos Sąjungos darnaus vystymosi strategija (originale: A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development)³, tuo pagrindu dauguma darnaus vystymosi strateginių nuostatų buvo integruota į Valstybės ilgalaikės raidos strategiją⁴ ir kitas šakines strategijas (pvz. Ilgalaikę (iki 2025 metų) Lietuvos transporto sistemos plėtros strategiją⁵; Nacionalinę energetikos strategiją⁶ ir kt.).

¹ Atnaujinta Europos Sąjungos tvaraus vystymosi strategija, Europos Sąjungos Taryba Briuselis, 2006 m. birželio 26 d. (29.06) (OR. en) 10917/06

² Belgijos Karalystės, Danijos Karalystės, Vokietijos Federacinės Respublikos, Graikijos Respublikos, Ispanijos Karalystės, Prancūzijos Respublikos, Airijos, Italijos Respublikos, Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės, Nyderlandų Karalystės, Austrijos Respublikos, Portugalijos Respublikos, Suomijos Respublikos, Švedijos Karalystės, Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės (Europos Sąjungos Valstybių Narių) ir Čekijos Respublikos, Estijos Respublikos, Kipro Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos, Vengrijos Respublikos, Maltos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Slovėnijos Respublikos, Slovakijos Respublikos sutartis dėl Čekijos Respublikos, Estijos Respublikos, Kipro Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos, Vengrijos Respublikos, Maltos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Slovėnijos Respublikos Ir Slovakijos Respublikos Stojimo į Europos Sąjungą, 2003-04-16//Valstybės žinios. 2004, Nr. 1-1.

³ A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development (Commission's proposal to the Gothenburg European Council), Brussels, 15.5.2001 COM(2001)264 final.

⁴ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Dėl Valstybės ilgalaikės raidos strategijos, 2002 m. lapkričio 12 d. Nr. IX-1187//Valstybės žinios 2002. Nr. 113-5029

⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Ilgalaikės (iki 2025 metų) Lietuvos transporto sistemos plėtros strategijos patvirtinimo“, 2005 m. birželio 23 d. Nr. 692//Valstybės žinios. 2005. Nr. 79-2860.

⁶ Lietuvos Respublikos Seimo Nutarimas Dėl Nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo 2007 m. sausio 18 D. Nr. X-1046//Valstybės žinios. 2007. Nr. 11-430.

Nacionalinės ilgalaikės raidos strategijos pagrindu buvo rengiamas 2004-2006 m. ES struktūrinės paramos strategija - Lietuvos 2004–2006 metų bendrasis programavimo dokumentas⁷, kuriuose kaip horizontalusis prioritetas buvo įtrauktas ir darnaus vystymosi prioritetas.

Baigiamajame magistro darbo **hipotezė**: įgyvendinant darnaus vystymosi nuostatas Lietuvoje esminės įtakos turėjo ES 2004-2006 metų struktūrinė parama.

Darbo tikslas – įvertinti, 2004-2006 metų ES struktūrinės paramos poveikį darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimui Lietuvoje.

Darbo tikslui pasiekti keliami tokie **uždaviniai**:

1. Analizuojant ES ir Lietuvos Respublikos strateginius dokumentus įvertinti darnaus vystymosi aprėptį Lietuvos 2004–2006 metų bendrajame programavimo dokumente.
2. Suformuluoti kriterijus ir įvertinti Lietuvos 2004–2006 metų bendrojo programavimo dokumento darnaus vystymosi horizontaliojo prioriteto įgyvendinimą.
3. Įvertinti darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo prielaidas įgyvendinant 2007 – 2013 m. ES struktūrinės paramos strategiją ir pateikti jos veiksmingesnio įgyvendinimo rekomendacijas.

Magistro baigiamajame darbe siekiant pagrįsti iškeltą hipotezę, taikytas mišrusis kokybinis-kiekybinis tyrimo būdas. Metodai buvo parinkti kiekvienam uždaviniui atskirai.

1 ir 3 uždavinyje buvo taikoma **antrinių šaltinių analizė**. Vertinimo metu analizuojami įvairūs antriniai šaltiniai, kurių svarbiausios grupės yra šios:

- 1) 2000–2006 m. programavimo laikotarpio ES dokumentai;
- 2) 2004–2006 m. ES struktūrinės paramos Lietuvai programavimo ir įgyvendinimo dokumentai;
- 3) 2007–2013 m. programavimo laikotarpio dokumentai;

⁷ Lietuvos 2004–2006 metų bendrasis programavimo dokumentas//Valstybės žinios. 2004. Nr. 123-4486

- 4) Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos darnaus vystymosi strateginiai dokumentai ir teisės aktai;
- 5) Kiti Lietuvos Respublikos teisės aktai ir strateginiai dokumentai;
- 6) ankstesnių vertinimų, kurie buvo atlikti Lietuvoje ir kitose šalyse, ataskaitos;
- 7) kiti informacijos šaltiniai.

Antrinių šaltinių analizė naudojama kaip pagrindinis metodas naudotas vertinant Lietuvos ES struktūrinės paramos programavimo dokumentų tikslų ir uždavinių tinkamumą darnaus vystymosi srityje.

2 ir 3 uždavinyje buvo taikoma **išlaidų kategorijų ir finansinių duomenų analizė**. Finansinių duomenų analizė naudojama vertinant, kokia dalis ES struktūrinės paramos (2004–2006 m. ir 2007–2013 m. laikotarpiais) tiesiogiai ar netiesiogiai yra susijusi su horizontaliųjų prioritetų įgyvendinimu. Analizė atliekama dviem pagrindiniais būdais.

Pirma, programų lygmeniu:

- 1) išlaidas skaičiuojant integruotuoju būdu ES struktūrinės paramos BPD prioritetų ir 2007–2013 m. veiksmų programų konkrečios išlaidų kategorijas tiesiogiai arba netiesiogiai priskiriant darniam vystymuisi;
- 2) išlaidas skaičiuojant diferencijuotuoju būdu BPD priemonės ir veiksmų programų prioritetus pagal turinį priskiriant darniam vystymuisi.

Antra, projektų lygmeniu išlaidos skaičiuojamos naudojant SFMIS duomenis apie projektų vertę ir deklaruotą poveikį darniam vystymuisi. Trečia, nagrinėjami apibendrinti BPD lėšų įsisavinimo duomenys.

2 ir 3 uždavinyje buvo atliekamos **apklausos ir jų duomenų analizė**.

Vertinimo metu atliktos dvi apklausos:

1) 2004–2006 m. ir 2007–2013 m. ES struktūrinę paramą administruojančių institucijų darbuotojų (73 respondentai);

2) 2004–2006 m. BPD priemonių projektų vykdytojų (174 respondentai).

Apklausa naudojama kaip pagrindinis ar papildomas šaltinis atsakyti į daugelį vertinimo klausimų.

Apklausiai atsitiktinės atrankos būdu atrinkta po 20 proc. projektų, finansuojamų pagal kiekvieną BPD priemonę. Apklausoje pakviesti dalyvauti šių projektų vadovai, t.y. iš viso 541 asmuo. 174 respondentai pateikė atsakymus. Apklausoje buvo siekiama išsiaiškinti kaip projektų vadovai supranta darnų vystymąsi, ar buvo pakankamai informacijos projekto rengimo metu apie darnų vystymąsi, kiek projektui buvo tinkami darnaus vystymosi tikslai, kokią įtaką darė reikalavimas atsižvelgti į darnų vystymąsi, ar rengiant projektą buvo konsultuojamasi su atsakingomis institucijomis, socialiniais partneriais, buvo siekiama konkretinti kokias priemones projektų vadovai priskiria darniam vystymuisi.

2 ir 3 uždavinyje buvo taikomas **ekspertinis interviu**. Interviu metodas naudotas vertinant programavimo dokumentų tikslų ir uždavinių atitikimą suinteresuotųjų grupių poreikiams. Interviu buvo atlikti su horizontaliųjų prioritetų ekspertais bei suinteresuotųjų grupių atstovais:

1) ES struktūrinę paramą administruojančių institucijų darbuotojais;

2) už darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą atsakingos Aplinkos ministerijos pareigūnais;

3) Darnaus vystymosi srityje veikiančiais socialiniais ir ekonominiais partneriais, NVO, kitomis institucijomis, ypač tomis, kurios atstovaujamos Stebėsenos komitete.

Interviu metu buvo siekiama išsiaiškinti kaip ir kokiomis konkrečiomis priemonėmis Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija prisidėjo prie darnaus vystymosi įgyvendinimo 2004-2006 m. ES struktūrinės paramos laikotarpiu, kiek šios priemonės buvo efektyvios. Respondentų buvo prašoma nurodyti svarbiausia kliūtis įgyvendinant darnų vystymąsi 2004-2006 m. programiniu laikotarpiu, jų buvo klausama kaip bus įgyvendinamas darnus vystymasis 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos laikotarpiu, kokios priemonės planuojamos integruoti darnų vystymąsi įgyvendinant 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos veiksmų programas (atrankos kriterijai ir

reikalavimai projektams), kaip darnaus vystymosi įgyvendinimas planuojamas 2007-2013 m. programavimo laikotarpiu, kokios priemonės planuojamos efektyviau įgyvendinti darnų vystymąsi.

2 ir 3 uždavinyje buvo atliekama **rodiklių ir priežiūros informacijos analizė**. Vertinimo metu atliekamas visų 2004–2006 m. BPD ir 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos veiksmų programų rodiklių, kurie yra susiję su darniu vystymusi, vertinimas. Rodiklių analizė buvo atliekama remiantis įvairiais informacijos šaltiniais: BPD ir BPD priedo bei įgyvendinimo ataskaitų duomenis, SFMIS duomenis apie iki 2008 sausio 16 d. duomenis pateikusių pabaigtų projektų rodiklius. Taip pat buvo analizuojami darnaus vystymosi konteksto rodikliai naudojantis Pasaulio ekonomikos forumo, Eurostat, Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Įvairių metodų taikymas leido išsamiai atsakyti į darbo uždavinių klausimus, t. y. įvertinti darnaus vystymosi įgyvendinimą 2004–2006 m. laikotarpiu skirtingais pjūviais: pagal atskirus horizontaliuosius prioritetus, BPD prioritetus, diferencijuotąjį ir integruotąjį įgyvendinimo būdus, programų ir projektų lygius, taip pat padėjo parengti rekomendacijas dėl efektyvesnio darnaus vystymosi įgyvendinimo 2007–2013 m. laikotarpiu.

Atliekant vertinimą taip pat buvo vadovaujama Finansų ministerijos užsakymu parengtomis „ES programų Lietuvoje vertinimo gairėmis“ (2006 m.) ir „ES programų Lietuvoje priežiūros gairėmis“ (2006 m.), o taip pat Europos Komisijos (toliau – EK) parengtais metodiniais dokumentais (http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/working/sf2000_en.htm), einamojo vertinimo metodinėmis gairėmis (*„Indicative guidelines on evaluation methods: evaluation during the programming period“*) ir socialinės-ekonominės plėtros vertinimo vadovu (*„Evaluation of Socio- Economic Development – The Guide“*), kuris pateikiamas internete (<http://www.evaled.com>).

Baigiamasis darbas yra taikomojo pobūdžio, siekiant tobulinti 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos administravimo priemones darnaus vystymosi nuostatomis įgyvendinti.

Atliktas tyrimas yra projekto „Viešumo ir informavimo apie Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramą vertinimas“ Nr. BPD2004-ESF-5.2.0-03-06/0016 sudėtinė dalis. Projektą Lietuvos Respublikos finansų ministerijos užsakymu įgyvendino VšĮ Viešosios politikos ir vadybos institutas.

Darbe naudojamos sąvokos:

Gyvenimo kokybė - (angl. *quality of life*) – tai sąvoka, apimanti žmogaus dvasinę (emocinę), socialinę ir fizinę gerovę.

Darni bendruomenė – tai bendruomenė kuri siekia darnaus su aplinka gyvenimo būdo, pasirenkant aplinką tausojantį vartojimo būdą, tinkamai išplanuotą gyvenamąjį būstą ir sutvarkytą aplinką.

Nairobi strategija – Jungtinių Tautų lyčių lygybės, priimta 1985 m.

Vertikalus prioritetas – prioritetas skirtas vieno sektoriaus vystymui skatinti ar jame esančioms problemoms spręsti. Nėra būtina vertikalų prioritetą suderinti su kitų sektorių prioritetais.

Horizontalus prioritetas – prioritetas apimantis visas ES struktūrinės paramos priemones, ypač svarbus yra priemonių tarpusavio suderinimas siekiant horizontalaus prioriteto įgyvendinimo.

Tarpinės institucijos - tai Aplinkos, Socialinės apsaugos ir darbo, Susisiekimo, Sveikatos apsaugos, Švietimo ir mokslo, Teisingumo, Ūkio ir Vidaus reikalų ministerijos bei Informacinės visuomenės plėtros komitetas. Šios institucijos strateginiu lygmeniu atsakingos už paramos konkretiems ūkio sektoriams planavimą ir panaudojimą, taip pat už veiksmų programų priedų rengimą, paramos panaudojimo prioritetų ir atrankos kriterijų nustatymą. Ministerijos planuos, kokią ES struktūrinės paramos dalį skirti projektams, atrinktiems per regioninę projektų atranką, kokią – per valstybinę projektų atranką ir kokią – konkurso būdu. Jos rengs gaires pareiškėjams, pretenduojantiems į paramą, nustatys kvietimo teikti paraiškas sąlygas ir lėšų, skirtų konkrečiam kvietimui, sumas.

Įgyvendinančios institucijos - tai Aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra, Paramos fondas Europos socialinio fondo agentūra, Transporto investicijų direkcija, VĮ Centrinė projektų valdymo agentūra, VĮ Lietuvos verslo paramos agentūra, UAB „Investicijų ir verslo garantijos“. Jos bus atsakingos už projektų administravimą, prižiūrės, kad projektų atranka ir įgyvendinimas atitiktų reikalavimus, skelbs kvietimus teikti paraiškas, jas vertins, nustatys

didžiausią leistiną projektui skirti ES paramos dalį ir sudarys paramos sutartis. Taip pat jos konsultuos projektų rengėjus ir paramos gavėjus.

Programavimo laikotarpis – struktūrinės paramos panaudojimo strategija ir veiksmų programa Europos Sąjungos biudžete numatytam laikotarpiui, kurią rengia Lietuvos Respublikos Vyriausybė, tvirtina Europos Komisija.

1. Darnaus vystymosi ir ES struktūrinės paramos politinis prielaidos

1.1. Darnaus vystymosi politikos raidos istorinė apžvalga JT ir ES kontekste

1972 m. Romos klubas, vienijantis pasaulio mokslininkus, verslininkus, buvusius valstybių vadovus, intelektualus paskelbė ataskaitą „Plėtros ribos“, kurios pagrindinė išvada – jeigu ekonominė plėtra vyks tokiais tempais, kaip iki šiol, dėl pasaulinių gamtos išteklių ribotumo, plėtra bus priversta sustoti vėliausiai ateinančiame (XXI) amžiuje⁸. Ši išvada buvo pagrįsta įtakingų mokslininkų išvadomis ir matematiniais modeliais. Tai priverstė pasaulio valstybes ir Jungtines Tautas imtis neatidėliotųjų veiksmų, siekiant ekonominę plėtrą vystyti, atsižvelgiant į visuomenės ir aplinkos reikmes.

Tais pačiais 1972 m. Jungtinės Tautos organizavo Stokholmo Žmogaus aplinkos konferenciją, kurioje išsivysčiusių ir besivystančiųjų šalių atstovai diskutavo apie žmogaus teisę į saugią ir produktyvią aplinką. Šios konferencijos išvadų pagrindu buvo įkurta Jungtinių Tautų Aplinkos programa.

1983 m. Jungtinės Tautos įkuria Pasaulio plėtros ir aplinkos komisiją, kuri pradėjo rengti Darnaus vystymosi strategiją 1992 m. Rio de Žaneiro konferencijai.

1992 m. Rio de Žaneiro pasaulio viršūnių konferencijoje patvirtintas Darnaus vystymosi strategijos dokumentas vadinamas „Darbotvarkė 21“ – tai pagrindinis politinis dokumentas, kuriame suformuluotos darnaus vystymosi gairės ir siekiai. Šis dokumentas patvirtintas daugiau kaip 178 pasaulio valstybėse. Dokumentui įgyvendinti Jungtinių Tautų sistemoje buvo įkurta Darnaus vystymosi komisija, kuri 1997 m. ir 2002 m. organizavo pasaulio viršūnių susitikimus, siekiant peržvelgti, kaip yra įgyvendinamas „Darbotvarkė 21“ dokumentas. Pasaulio vadovai buvo raginami imtis konkrečių veiksmų, siekiant sumažinti skurdą bei įvertinti išaugusį gamtos išteklių poreikį dėl didėjančio pasaulio gyventojų skaičiaus.

⁸ Researc Group on the Global Future, <http://www.cap-lmu.de/fgz/portals/sustainability/history.php> (prieiga prie interneto 2008-10-21)

Europos Sąjunga nuo pat pradžių aktyviai įsitraukė į darnaus vystymosi principų įgyvendinimą imdamasi konkrečių veiksmų. 1992 m. Maastrichto Europos Sąjungos sutartyje, darnus vystymasis yra bendras ilgalaikis ES plėtros tikslas. Lisabonos strategijoje, kurios pagrindinis tikslas yra ekonominė ES plėtra ir bendras darbo vietų didėjimas nurodoma, teigiama, kad tai gali būti pasiekta, taikant darnaus vystymosi principus t.y. švarių technologijų plėtrą, teikiant geresnės kokybės švietimo ir sveikatos priežiūros paslaugas, darniai ir išmintingai naudojant gamtos išteklius, gerinant socialinį teisingumą. Kitas ES ambicingas tikslas – tai šiltnamio dujų emisijos mažinimas, kurio pagrindu 2000 m. buvo priimta Europos klimato kaitos programa, kurios pagrindu buvo peržvelgtos sektorinės ES strategijos ir sukurta ES prekybos integruotos taršos leidimais sistema.

2001m. buvo patvirtinta Goteburgo ES darnaus vystymosi strategija, kuri iš naujo peržiūrėta ir patvirtinta 2006 m. Bendras šių strategijų tikslas - nuolat plėtoti veiksmus ir taikyti priemones, siekiant nuolatinės gyvenimo kokybės gerinimo dabarties ir ateities kartoms, sukuriant darnias bendruomenes, kurios galėtų efektyviai naudoti gamtos išteklius ir socialinį bei ekologinį naujovių potencialą, užtikrinant ekonominę gerovę, tinkamą aplinkos apsaugą ir socialinę sanglaudą.

Atnaujintoje ES darnaus vystymosi strategijoje numatyti tikslai ir konkretūs veiksmai iki 2010 metų, kurie daugiausiai yra aplinkosauginiai:

- „klimato kaita ir švari energija;
- darnus transportas;
- išmintingas/tausojantis vartojimas ir gamyba;
- visuomenės sveikatos tendencijos;
- geresnis gamtos išteklių valdymas;
- socialinė atskirtis, demografija ir migracija;
- kova su visuotiniu skurdu.“⁹

Švietimas, mokslo tyrimai ir valstybių finansinė parama strategijoje yra nurodomi kaip svarbūs veiksniai, kurie padėtų pereiti į tausojančią gamybą ir atsakingą vartojimą. Šioje strategijoje

⁹ Europos Sąjungos Taryba Briuselis, 2006 m. birželio 26 d. (29.06) (OR. en) 10917/06

yra numatytas, pradedant nuo 2007 m. pažangos, ataskaitų rengimas kas 2 metus, kurios būtų pagrindas Europos Tarybai formuoti gaires dėl tolesnio strategijos įgyvendinimo.

Įgyvendinant ES darnaus vystymosi strategiją, darnaus vystymosi principai yra integruoti į šakines strategijas, taip pat ir į ES finansavimo mechanizmus, įskaitant struktūrinę paramą.

1.2. ES struktūrinės paramos politinės prielaidos

Europos Sąjungos struktūrinę paramą sudaro keturi fondai, įkurti siekiant mažinti ekonominio ir socialinio išsivystymo lygio atotrūkį tarp ES narių, teikiant finansinę paramą ir koordinuojant regioninę politiką. Struktūrinės paramos poreikis iškilo, į ES 1981 m. įsijungus Graikijai, Ispanijai, ir Portugalijai, kurios buvo daug neturtingesnės nei steigėjų šešetas ar 1973 m. įstojusios Danija bei Didžioji Britanija.

Europos socialinis fondas yra vienas iš keturių Europos Sąjungos struktūrinių fondų. Tai pagrindinis ES užimtumo politikos finansinis instrumentas, kurio paskirtis yra remti užimtumą ir skatinti žmogiškųjų išteklių plėtrą.

Europos regioninės plėtros fondą, jo tikslas yra skatinti skurdžių regionų vystymąsi gerinant kelius ir komunikacijas, pritraukiant investuotojų ir sukuriant naujų darbo vietų.

Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas. Teikia paramą diegiant naujus ūkininkavimo metodus, plėtojant alternatyvią ekonominę veiklą kaimo vietovėse (pvz., kaimo turizmą).

Žuvininkystės plėtros fondas. Remia naujų metodų diegimą bei ekonominės veiklos perorientavimą žuvininkyste užsiimančiose vietovėse.

1999 m. Europos Tarybos reglamentu Nr. 1260/1999¹⁰ siekiant išvengti veiklų dubliavimo ir efektyvesnio koordinavimo buvo nustatytos bendrosios nuostatos dėl ES struktūrinių fondų valdymo. Šiame reglamente yra išdėstyti šie ES struktūrinės paramos prioritetai: mažinti regionų išsivystymo lygio skirtumus ir nepalankiausias sąlygas turinčių regionų arba salų, taip pat kaimo vietovių atsilikimą; stiprinti ekonominę ir socialinę sanglaudą; skatinti darnią, subalansuotą ir tolydžią ekonominę veiklą; siekti moterų ir vyrų lygybės; mažinti regionų skirtumus skatinant žemės ūkio ir miškininkystės produktų perdirbimą ir pardavimą bei plėtojant vietos pajėgumus kaimo vietovėse.

Parama šalims narėms teikiama su Europos Komisija suderinus savo programavimo dokumentus – struktūrinės paramos panaudojimo strategijas ir veiksmų programas. Nuo įstojimo 2004 m. iki finansinio laikotarpio pabaigos (2006 m. pabaigoje) ES parama Lietuvai administruota pagal **Bendrajį programavimo dokumentą**, 2007-2013 m. ES parama teikiama pagal **Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategiją**.

¹⁰ Tarybos reglamentas (EB) nustatantis bendrąsias nuostatas dėl struktūrinių fondų, 1999 m. birželio 21 d., Nr. 1260/1999// Oficialusis leidinys L 161, 26/06/1999 p. 0001 - 0042

2. Darnaus vystymosi aprėptis BDP ir atitikimo ES ir Lietuvos strateginių dokumentų nuostatoms analizė

2.1. Lietuvos darnaus vystymosi politikos gairės

Lietuvos nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje darnus vystymasis suprantamas kaip kompromisas tarp aplinkosauginių, ekonominių ir socialinių visuomenės tikslų bei sudarantis galimybes pasiekti visuotinę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms, neperžengiant leistinų poveikio aplinkai ribų. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija Lietuvoje patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003-09-11 nutarimu Nr. 1160¹¹. Aplinkos ministerija buvo paskirta būti atsakinga už šios Strategijos įgyvendinimo koordinavimą. Įsigaliojus strategijai, buvo numatyta, kad turi būti rengiamos dvimetės Strategijos įgyvendinimo ataskaitos ir teikiamos Nacionalinei darnaus vystymosi komisijai (kuri veikia Lietuvoje nuo 2000-07-28)¹².

Paskutiniame pasirengimo ES narystės etape, darnaus vystymosi principai buvo pradėti integruoti į Lietuvos nacionalines strategijas, pirmiausiai į Lietuvos ilgalaikės raidos strategiją¹³. Šioje strategijoje yra šie darnaus vystymosi uždaviniai:

- „aplinkos apsaugos veiksniai turi užtikrinti harmoningą, darnią Lietuvos raidą (tvarią plėtrą), suderintą su programiniais oro, vandens, biologinės įvairovės, Baltijos jūros bei Kuršių marių apsaugos ir atliekų tvarkymo tikslais, tarptautiniais įsipareigojimais bei ES standartais, taip pat su šalies ekonominėmis galimybėmis;
- ateities energijos sektorius turi būti gerai subalansuotas, nekeliantis grėsmės aplinkai;
- kaimo ir žemės ūkio plėtros srityje valstybės politika turi užtikrinti ekonomikos, ekologijos ir socialiniu požiūriu tolygią plėtrą“.

¹¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl nacionalinė darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo, 2003 m. rugsėjo 11 d., Nr. 1160//Valstybės žinios 2003. Nr. 89-4029

¹² Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos tinklapis, www.am.lt, (prieiga prie interneto 2008-10-21)

¹³ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Dėl Valstybės ilgalaikės raidos strategijos, 2002 m. lapkričio 12 d. Nr. IX-1187//Valstybės žinios 2002. Nr. 113-5029

Be to, ES stojimo sutartyje Lietuva įsipareigojo dalyvauti ES darnaus vystymosi strategijos įgyvendinime, įgyvendinant klimato kaitos, aplinkos būklės gerinimo, regionų plėtros, socialinės atskirties mažinimo priemones, pasinaudojus ES struktūrine parama.

Lietuvos 2004-2006 m. bendrąjį programavimo dokumentas (tolias tekste – BPD)¹⁴ – tai pagrindinis nacionalinis strateginis dokumentas, kurio pagrindu 2004-2006 m. Lietuvai buvo teikiama ES struktūrinių fondų parama. Jame išdėstyti ES struktūrinių fondų ir Lietuvos veiksmų tikslai, plėtros strategija, nurodyti ES struktūrinių fondų ir kitų finansavimo šaltinių įnašai.

BPD darnus vystymasis pateikiamas kaip aplinkosaugos priemonių taikymas kituose (ne aplinkosaugos) sektoriuose. Šiuo ES struktūrinės paramos laikotarpiu darniojo vystymosi horizontaliajame prioritete buvo išskirtos šios priemonės: CO₂ emisijų mažinimas ir projektų poveikio aplinkai vertinimas.

2.2. Darnaus vystymosi tikslai ir uždaviniai BPD laikotarpiu

2004-2006 m. BPD darnaus vystymosi prioritetai yra perkelti iš Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos. Pateikiama jų santrauka:

„Nuosaiki ūkio plėtra, koordinuojama, atsižvelgiant į ūkio šakas ir regionus;

Regionų gyvenimo lygio skirtumų šalinimas, panaudojant rajonų stipriausias konkurencines puses ir skirtumus;

Svarbiausių Lietuvos ekonomikos sektorių (transporto, pramonės, energetikos, žemės ūkio, buitinių atliekų, turizmo) poveikio aplinkai mažinimas;

Veiksmingesnis žemės gamtinių išteklių naudojimas ir atliekų tvarkymas;

Pavojaus žmonių sveikatai mažinimas;

¹⁴ Lietuvos 2004–2006 metų bendrasis programavimo dokumentas//Valstybės žinios. 2004. Nr. 123-4486

Pasaulio klimato pokyčių ir jų padarinių mažinimas;

Veiksmingesnė biologinės ir kraštovaizdžio įvairovės apsauga;

Nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas;

Švietimo ir mokslo vaidmens didinimas;

Lietuvos kultūros paveldo, nacionalinio tapatumo, tautinių ir nacionalinių mažumų puoselėjimas.¹⁵

Šiame programavimo laikotarpyje Darnus vystymasis nurodomas kaip aplinkosauginių priemonių taikymas kituose sektoriuose (energijos, transporto, pramonės, žemės ūkio), neišskiriant darnaus vystymosi ypatumų. 1 lentelėje pateikiamas palyginimas tarp horizontalaus darnaus vystymosi prioriteto priemonių, kurios tiesiogiai nėra susijusios su aplinkosauginių priemonių taikymu, ir BPD priemonių tikslais.

¹⁵ Nacionalinė darnaus vystymosi strategija

1 lentelė. Darnaus vystymosi prioritetai ir BPD priemonių tikslai

Darnaus vystymosi horizontalus prioritetas BPD	BPD vertikalus prioritetas
<p>Užimtumo kūrimo srityje – skatinti ekonominius veiksmus, remiančius naujų darbo vietų kūrimą ir mažinančius regioninius užimtumo skirtumus, didinti darbo rinkos lankstumą, mažinti nedarbą, sudaryti sąlygas formuotis mobiliam ir konkurencingam darbo jėgai.</p>	<p>2.1 priemonė. Įsidarbinimo gebėjimų ugdymas</p> <p>Priemonės tikslas</p> <p>Siekiant mažinti nedarbą ir užkirsti kelią ilgalaikiam nedarbui, gerinti bedarbių užimtumo gebėjimus ir jų integraciją į darbo rinką.</p>
<p>Skurdo mažinimo srityje – skurdžioms ir socialiai atskirtoms grupėms užtikrinti galimybes įgyti tinkamą išsilavinimą, gauti geros kokybės sveikatos priežiūros paslaugas, turėti gyvenamąjį būstą, atitinkantį visuomenės standartus, sudaryti sveikas darbo sąlygas, galimybę rinktis priimant svarbiausius gyvenimo sprendimus.</p>	<p>2.3 priemonė. Socialinės atskirties prevencija ir socialinė integracija</p> <p>Priemonės tikslas</p> <p>Padėti mažinti socialinę atskirtį ir vykdyti jos prevenciją, skatinti lygias galimybes darbo rinkoje.</p>
<p>Sveikatos apsaugos srityje – įgyvendinti sveikatos apsaugos reformos tikslą: užtikrinti visiems gyventojams geresnę sveikatos priežiūros paslaugų kokybę ir padidinti jų prieinamumą, ypač daug dėmesio skirti kaimo ir atokiems regionams.</p>	<p>1.4 priemonė. Sveikatos priežiūros įstaigų restruktūrizavimas ir modernizavimas</p> <p>Pagrindinis šios priemonės tikslas – modernizuoti šalies sveikatos priežiūros sistemos infrastruktūrą: racionalizuoti teikiamų sveikatos priežiūros paslaugų apimtį ir struktūrą, gerinti sveikatos priežiūros paslaugų kokybę ir užtikrinti tolygų paslaugų prieinamumą, atsižvelgiant į pacientų (vartotojų) poreikius. Ši priemonė yra glaudžiai susijusi su Vyriausybės 2003 m. kovo 18 d. nutarimu Nr.335 patvirtinta Sveikatos priežiūros įstaigų restruktūrizavimo strategija ir joje išdėstytais tikslais, nurodytais šios priemonės aprašyme.</p>
<p>Švietimo srityje – sudaryti sąlygas rengti išsilavinusius, savarankiškus, aktyvius ir atsakingus visuomenės narius, plėtoti visuomenės intelektualinį potencialą, siekti, kad žinios ir mokslas taptų svarbiausiu veiksmu, užtikrinančiu žmonių gerovę, tvariąją visuomenės plėtrą, kultūros savitumą ir valstybės istorinį tęstinumą.</p>	<p>2.2 priemonė. Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimo prisitaikyti prie pokyčių ugdymas</p> <p><i>Priemonės tikslas</i></p> <p>Didinti verslo įmonių konkurencingumą visame Lietuvos ūkyje, investuojant į mokymą ir įgūdžių formavimą, kad darbuotojai prisitaikytų prie darbo rinkos pokyčių ir sparčiai kintančių darbdavių poreikių.</p> <p>2.4 priemonė. Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas</p> <p><i>Priemonės tikslas</i></p> <p>Švietimo, profesinio ugdymo ir praktinio mokymo, mokslo ir aukštojo išsilavinimo sistemos sukūrimas ir geresnių sąlygų mokytis visą gyvenimą</p>

	<p>sudarymas.</p> <p>2.5 priemonė. Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje</p> <p><i>Priemonės tikslas</i></p> <p>Pagrindinis šios priemonės tikslas – didinti mokslininkų gebėjimus plėsti mokslines žinias tarptautiniu lygmeniu (tai labai svarbu Lietuvos verslui ir pramonei) ir parengti specialistus, atitinkančius ekonomikos poreikius (galinčius taikyti inovacijas).</p>
--	--

Kaip matosi iš lentelės, BPD priemonės ir darnaus vystymosi prioritetai yra beveik identiški, tačiau jų projektų vadovai neišskyrė kaip darnaus vystymosi priemonių.

2004-2006 m. programavimo laikotarpiu darnaus vystymosi horizontaliajame prioritete buvo išskirtos CO₂ emisijų mažinimo ir projektų poveikio aplinkai vertinimo priemonės. CO₂ emisijų mažinimo priemonių išskyrimas iš bendro darnaus vystymosi konteksto yra suprantamas, nes klimato kaitos problemoms spręsti Europos Sąjunga daug dėmesio skyrė savo 2001 m. darnaus vystymosi strategijoje, be to, įgyvendinant Kioto protokolo įsipareigojimus, ES pasaulyje užima lyderio poziciją, pasitelkdama savo finansinius ir teisinius instrumentus. Klimato kaitos problemos yra integralios ir aiškiai apibrėžtos, todėl CO₂ ekvivalento emisijų mažinimas aiškiai suprantamas, kaip viena iš darnaus vystymosi iliustracijų.

Europos Sąjungos lėšomis finansuojamų investicinių projektų poveikio aplinkai vertinimas BPD buvo išskirtas, įgyvendinant, taip vadinamą, atsargumo principą, todėl, kad ekologinio tinklo „NATURA 2000“ apsaugos teisinės priemonės („NATURA 2000“ reikšmingumo nustatymas) dar nebuvo galutinai suformuotos, tačiau stojimo į Europos Sąjungą sutartyje Lietuva buvo įsipareigojusi baigti formuoti „NATURA 2000“ tinklą ir taikyti teises apsaugos priemones. Investiciniams projektams, kuriems, pagal Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymo 1 ir 2 priedus, buvo privaloma vykdyti poveikio aplinkai vertinimą ar atranką dėl poveikio aplinkai vertinimo, prieš juos finansuojant pagal BPD priemones, buvo privaloma pateikti poveikio aplinkai ataskaitas ir Aplinkos ministerijos atsakingos institucijos išvadas.

2.3. 2004-2006 m. BPD tikslų ir uždavinių atitikimas ES ir nacionaliniams strateginiams dokumentams

2004-2006 m. BPD pateiktas darnaus vystymosi horizontalusis prioritetas atitiko Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos prioritetus (žiūrėti lentelę apačioje).

2 lentelė. BPD darnaus vystymosi prioritetų ir Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos prioritetų palyginimas

BPD pateikti darnaus vystymosi prioritetai	Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje pateikti prioritetai
<p>Pateikiama prioritetų santrauka:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ nuosaiki ūkio plėtra, koordinuojama atsižvelgiant į ūkio šakas ir regionus. ○ regionų gyvenimo lygio skirtumų šalinimas panaudojant rajonų stipriąsias konkurencines puses ir skirtumus. ○ svarbiausių Lietuvos ekonomikos sektorių (transporto, pramonės, energetikos, žemės ūkio, buitinių atliekų, turizmo) poveikio aplinkai mažinimas. ○ veiksmingesnis žemės gamtinių išteklių naudojimas ir atliekų tvarkymas. ○ pavojaus žmonių sveikatai mažinimas. ○ pasaulio klimato pokyčių ir jų padarinių mažinimas. ○ veiksmingesnė biologinės ir kraštovaizdžio įvairovės apsauga. ○ nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas. ○ švietimo ir mokslo vaidmens didinimas. ○ Lietuvos kultūros paveldo, nacionalinio tapatumo, tautinių ir nacionalinių mažumų 	<p>Nustatomi šie Lietuvos darnaus vystymosi prioritetai:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ nuosaikus ir darnus ūkio šakų ir regionų ekonomikos vystymasis; ○ socialinių ir ekonominių skirtumų tarp regionų ir regionų viduje mažinimas išsaugant jų savitumą; ○ pagrindinių ūkio šakų (transporto, pramonės, energetikos, žemės ūkio, būsto, turizmo) poveikio aplinkai mažinimas; ○ efektyvesnis gamtos išteklių naudojimas ir atliekų tvarkymas; ○ pavojaus žmonių sveikatai mažinimas; ○ pasaulio klimato kaitos ir jos padarinių švelninimas; ○ geresnė biologinės įvairovės apsauga; ○ geresnė kraštovaizdžio apsauga ir racionalus tvarkymas; ○ užimtumo didinimas, nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas; ○ švietimo ir mokslo vaidmens didinimas; ○ Lietuvos kultūrinio savitumo išsaugojimas.

Palyginus ES darnaus vystymosi prioritetus, išdėstyti 2001 m. Goteburge priimtoje ES darnaus vystymosi strategijoje, matosi, kad jie skiriasi nuo BPD išdėstytų darnaus vystymosi prioritetų. ES darnaus vystymosi strategijoje yra prioritetas „senėjanti visuomenė“ kuris nebuvo įtrauktas į BPD. Tačiau esminis skirtumas tarp BPD ir ES ar nacionalinės strategijos darnaus vystymosi tikslų yra tai, kad į BPD nebuvo įtrauktas susietumo principas. Susietumo principas nusako, kad darnaus vystymosi tikslai kiekvieno ūkio sektoriaus plėtros strategijose, programose, planuose turi būti pateikti kaip visuma, siekiant sektorinių strategijų tobulinimo ir jų tinkamo įgyvendinimo. Integralumo nebuvimas, priemonių ir projektų veiklų derinimas su kitais sektoriais (ne tik aplinkos), buvo silpniausia BPD dalis, apibrėžianti horizontalų darnaus vystymosi prioritetą.

BPD gairėse darnus vystymasis daugiausiai suprantamas kaip aplinkosauginių priemonių taikymas. Išsamiau darnus vystymasis apibrėžiamas 1.2 priemonėje „Energijos tiekimo stabilumo, prieinamumo ir didesnio energijos efektyvumo didinimas“; darnus vystymasis aiškinamas ne tik kaip aplinkosauginė priemonė, tačiau ir gamtos išteklių efektyvus naudojimas, energijos efektyvumo didinimas bei neigiamo poveikio žmonių sveikatai mažinimas. Pavyzdžiui, nors ir BPD horizontaliųjų priemonių, darnaus vystymosi aprašyme yra nurodyti prioritetai, susiję su socialiniu vystymusi (nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas), tačiau BPD 2.1-2.3 priemonių aprašyme, paaiškinant priemonės poveikį darniam vystymusi, nurodyta, kad „šios priemonės¹⁶ įgyvendinimas neigiamo poveikio aplinkai neturės“¹⁷. Išimtis yra BPD 2.4. ir 2.5 priemonės¹⁸, kuriose darnus vystymasis suprantamas kaip gyvenimo kokybės gerinimo priemonė. Priežastis paaiškinančios kodėl šiose priemonės buvo tiksliau apibrėžtas darnus vystymasis buvo, kad tarpinė institucija – Švietimo ir mokslo ministerija buvo užėmusi aktyvią poziciją, rengiant Jungtinių Tautų Europos Ekonominės komisijos (JT EEK) Švietimo darniam vystymuisi strategiją.

¹⁶ 2.1 BPD priemonė - Užimtumo gebėjimų ugdymas, 2.2 BPD priemonė - Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimo prisitaikyti prie pokyčių ugdymas ir 2.3 BPD priemonė - Socialinės atskirties prevencija ir socialinė integracija.

¹⁷ Lietuvos bendrojo 2004-2006 programavimo dokumento priedas

¹⁸ 2.4 BPD priemonė - Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas, 2.5 BPD priemonė - Žmoniškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje

Ministerija ir dabar aktyvi įgyvendinant šią strategiją Lietuvoje, 2007 m. spalio 2 d. buvo patvirtinta Nacionalinės darnaus vystymosi švietimo 2007–2015 metų programa¹⁹.

2.4. Kitų BPD horizontaliųjų prioritetų (regionų plėtros, lygių galimybių ir informacinės visuomenės) atitikimas darnaus vystymosi nuostatoms

„Darbotvarkėje 21“ regionai yra pasaulinio lygmens, kreipiant dėmesį į skurdžių pasaulio regionų atskirties mažinimą. „Darbotvarkės 21“, 2 skyrius „Tarptautinis bendradarbiavimas, kuriuo skatinama besivystančių šalių subalansuota plėtra ir atitinkamos šalių politikos kryptys“. Šiame skyriuje yra šios **regionų plėtros** priemonės“ „Tarptautinė ekonomika turi būti nukreipta į visapusiškai naudingus tarptautinius ryšius, kurie skatintų aplinkosaugos ir plėtros tikslų įgyvendinimą šiomis priemonėmis:

- a) subalansuotos plėtros skatinimas prekybos priemonėmis;
- b) prekybos ir aplinkosaugos teigiama tarpusavio sąveika;
- c) palankių finansinių išteklių skyrimas besivystančioms šalims ir tarptautinių išsiskolinimų mažinimas;
- d) ekonominės politikos, palankios subalansuotai plėtrai, skatinimas.“²⁰

„Darbotvarkės 21“, 24 skyriuje „Pasaulinė moterų veikla, siekiant subalansuotos ir lygiateisės plėtros“ yra aptariamos **lygios galimybės**, ypatingai skiriant dėmesį moterų teisių dėl dalyvavimo įgyvendinant strategijas ir priimant sprendimus:

„Įgyvendinant Nairobi strategiją dėl moterų skatinimo, ypač pabrėžiant moterų dalyvavimą šalies ekosistemų valdymo ir aplinkos niokojimo kontrolės veikloje; apsvarstyti galimybę sudaryti ir iki 2000 metų išleisti pakeitimų, kuriais būtų panaikintos konstitucinės, teisinės, administracinės, kultūrinės, elgesio, socialinės ir ekonominės kliūtys moterims dalyvauti

¹⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi švietimo 2007-2015 metų programos patvirtinimo 2007 m. spalio 2 d. Nr. 1062//Valstybės žinios. 2007. Nr.106-4348

²⁰ Darbotvarkė 21: subalansuotos plėtros veiksmų programa, Vilnius 2001, psl. 23

subalansuotoje plėtroje ir visuomeniniame gyvenime, strategiją; suformuoti ir įgyvendinti aiškias vyriausybės politikos kryptis ir šalių nuostatas, strategijas ir planus siekiant lyčių lygybės bet kokioje visuomeninėje veikloje, taip pat moterų raštingumo, švietimo, lavinimo, mitybos ir sveikatos klausimų sprendimo bei jų palaikymo, priimant esminius sprendimus bei valdant aplinkos apsaugą, ypač dėl galimybės naudotis ištekliais, plėtojant galimybes naudotis įvairiais kreditais, ypač ūkinėje veikloje, imantis priemonių užtikrinti moterų teisę į nuosavybę ir žemės ūkio derlių.“²¹

Informacinės visuomenės skatinimo priemonės „Darbotvarkėje 21“ yra išvardintos 40 skyriuje „Informacija, reikalinga sprendimams priimti“, jos susijusios su informacijos prieinamumo gerinimu tinkamai tvarkant informaciją, kad ji būtų prieinama (suprantama) tikslinėms grupėms ir būtų naudojama sprendimams priimti, bei elektroninio tinklo pajėgumų sukūrimui ir stiprinimui. „Šalys, tarptautinės organizacijos, JT institucijos ir organizacijos, nevyriausybinės organizacijos turi išnagrinėti įvairias elektroninio ryšio programas, diegiančias pasikeitimą informacija, suteikiant galimybę naudotis duomenų bazėmis bei kitais informacijos šaltiniais, skatinti informacijos perdavimą, kad būtų įgyvendinti numatyti siekiai, kaip „Darbotvarkė 21“, skatinti tarpvyriausybines derybas, vykdyti konvencijų ir subalansuotos plėtros stebėjimus, perduoti informaciją apie pavojingumą aplinkai ir techninius duomenis. Šios organizacijos turi remti ryšius tarp įvairių elektroninių sistemų ir palaikyti tinkamų standartų naudojimą, skaidraus elektroninio ryšio protokolus. Jeigu būtina, reikia sukurti naujas technologijas ir jas diegti, suteikiant galimybę pasinaudoti tiems, kurių dabartinė infrastruktūra ir metodai neaprepia. Reikia sukurti metodus perteikti informacijai į neelektronines sistemas ir gauti iš jų, suteikiant galimybę pasinaudoti tiems, kurie šiuo metu pasinaudoti negali.“²²

Kaip matosi, iš BPD horizontaliųjų prioritetų aprašymo „Darbotvarkėje 21“, visi horizontalieji prioritetai patenka į darnaus vystymosi turinį ir gali būti laikomi integraliomis darnaus vystymosi sritimis.

²¹ Darbotvarkė 21, psl. 218

²² Darbotvarkė 21, psl. 278

3. Darnaus vystymosi įgyvendinimo analizė 2004-2006 m. programavimo laikotarpiu

3.1. Tikslų ir uždavinių atitikimas tikslinių grupių poreikiams

Priklausomai nuo darnaus vystymosi uždavinių, skiriasi ir tikslinės grupės. Šiame skyriuje darnaus vystymosi tikslinės grupės yra apribojamos aplinkos sektoriumi.

Įvertinus pagal 1.3 priemonę finansuojamus projektus, išskirtinos šios pagrindinės tikslinės grupės:

- Savivaldybės,
- Nevyriausybinės organizacijos,
- Valstybės saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos,
- Kitos aplinkos institucijos (Valstybinė aplinkos apsaugos inspekcija, Aplinkos apsaugos agentūra, Aplinkos ministerija).

Kiek darnaus vystymosi tikslai ir uždaviniai atitiko tikslinių grupių poreikius aplinkos apsaugos srityje yra sunku apibrėžti, kadangi galiojančios aplinkos apsaugos strategijos Lietuvoje nėra. Instituciniame lygmenyje galima vertinti tik Aplinkos ministerijos institucijų strateginius veiklos planus, kadangi, vertinant savivaldybių strateginius veiklos planus, būtų reikalinga atskira studija, o NVO sektorius paprastai neturi pasirengę savo strateginių veiklos planų. Peržvelgus valstybinės saugomų teritorijų tarnybos, Aplinkos apsaugos agentūros ir Valstybinės aplinkos apsaugos inspekcijos 2004-2006 metų strateginius planus (3 lentelė), galima teigti, kad jų poreikiai buvo atspindėti BPD.

3 lentelė. Pagrindinių tikslinių grupių veiklos prioritetų, BPD projektų palyginimas su BPD prioritetais

BPD 1.3 priemonės uždaviniai	Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos 2004-2006 m. veiklos prioritetai	Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos projektai gavę BPD paramą
<p>Atkurti ir išlaikyti kraštovaizdžio sudedamąsias dalis ir įdiegti apsaugos priemonės, padedančias išsaugoti kraštovaizdį.</p> <p>Išplėsti saugomų rajonų tinklą, įskaitant NATURA–2000, įgyvendinti priemonės, skirtas biologinės įvairovės, augalų ir gyvūnų buveinių apsaugai bei atkūrimui.</p> <p>Išvalyti užterštas teritorijas ir jas sutvarkyti nuo praeities taršos pavojingomis atliekomis, atkurti natūralią gamtos būklę šiose teritorijose.</p> <p>Visais lygiais šviesti visuomenę naudojant visuomenės informavimo vaizdo ir garso, šiuolaikines IT ir kitas priemonės, rengti ir teikti mokymo programas, užtikrinti integruotą keitimąsi informacija, skatinti visuomenę dalyvauti aplinkos apsaugos procese.</p>	<p>Užtikrinti kraštovaizdžio ir gamtinių ekosistemų apsaugą.</p> <p>Išsaugoti bei atkurti pažeistas gamtos ir kultūros paveldo vertybes</p> <p>Vykdyti ES „Natura 2000“ teritorijų monitoringą bei tvarkymą</p> <p>Tvarkyti ST rekreacines teritorijas bei lankomus objektus, sukurti informacinę saugomų teritorijų sistemą lankytojams, vykdyti gamtosauginę, auklėjamąją ir švietėjišką veiklą.</p>	<p>Saugomų teritorijų steigimo ir planavimo dokumentų parengimas</p> <p>Saugomų teritorijų tvarkymas ir priežiūra</p> <p>Saugomų teritorijų steigimo ir planavimo dokumentų parengimas</p> <p>Apleistų pastatų likvidavimas</p> <p>Saugomų teritorijų tvarkymas ir priežiūra 2</p> <p>Valstybės institucijų, vykdančių buveinių ir paukščių apsaugai svarbių teritorijų monitoringą bei priežiūrą, sustiprinimas</p> <p>Bešeimininkų pastatų saugomose teritorijose demontavimas, pažeistų teritorijų rekultivavimas bei objektų atkūrimas</p>

BPD 1.3 priemonės uždaviniai	Aplinkos apsaugos agentūros 2004-2006 m. veiklos prioritetai	Aplinkos apsaugos agentūros projektai gavę BPD paramą
<p>Tobulinti aplinkos valdymo sistemas ir prevencinę veiklą stiprinant aplinkos kokybės vertinimo, kontrolės ir valdymo institucijas, atsakingas už aplinkos kokybės valdymą ir žalos prevenciją.</p> <p>Visais lygiais šviesti visuomenę naudojant visuomenės informavimo vaizdo ir garso, šiuolaikines IT ir kitas priemones, rengti ir teikti mokymo programas, užtikrinti integruotą keitimąsi informacija, skatinti visuomenę dalyvauti</p>	<p>Įdiegti naujus oro taršos vertinimo modelius, atspindinčius oro kokybę GIS pagrindu</p> <p>Įrengti intensyvaus monitoringo tyrimo vietas</p> <p>Stiprinti aplinkosaugos sistemos laboratorijų gebėjimus</p> <p>Pasirengti įgyvendinti naująją Europos Sąjungos cheminių medžiagų valdymo politiką</p>	<p>Klaipėdos regiono aplinkos tyrimų laboratorijos pasirengimas akreditavimui</p> <p>Aplinkos apsaugos sistemos laboratorijų stiprinimas</p> <p>Leidinio apie Lietuvos gamtinę aplinką, būklę, procesus ir raidą paruošimas</p>
BPD 1.3 priemonės uždaviniai	Valstybinės aplinkos apsaugos inspekcijos 2004-2006 m. veiklos prioritetai	Valstybinės aplinkos apsaugos inspekcijos projektai gavę BPD paramą
<p>Tobulinti aplinkos valdymo sistemas ir prevencinę veiklą stiprinant aplinkos kokybės vertinimo, kontrolės ir valdymo institucijas, atsakingas už aplinkos kokybės valdymą ir žalos prevenciją.</p>	<p>Aplinkos kokybės kontrolės efektyvumo didinimas</p> <p>Valstybinės aplinkos apsaugos kontrolės efektyvumo didinimas</p> <p>Stiprinti aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės materialinę bazę.</p>	<p>Aplinkos monitoringo ir prevencijos stiprinimas</p> <p>Aplinkos monitoringo ir prevencijos stiprinimas</p>

3.2. Darniam vystymuisi skirta išlaidų dalis BPD

Darnaus vystymosi tiesioginėms išlaidoms priskirtos tos išlaidų kategorijos, kurios yra pirmiausia skirtos aplinkos būklei, visuomenės sveikatai gerinti, energijos panaudojimui tobulinti. Netiesioginėms išlaidoms – tos, kurios turi tik antrinį poveikį minėtoms sritims (pvz., išlaidų kategorija „Transporto infrastruktūra“).

4 lentelė. BPD lėšų pasiskirstymas pagal poveikį darniam vystymuisi – pagal BPD išlaidų kategorijų ir pagal projektų paraiškų duomenis

2004-06	Darnus vystymasis
Planuota tiesioginė parama pagal BPD, eurai	574.329.088 43,36 %
<i>Parama projektams, kurių pagrindinis tikslas yra DV pagal SFMIS, eurai</i>	<i>374.383.348 30,78 %</i>
Su netiesioginėmis išlaidomis planuota parama pagal BPD, eurai	987.357.801 74,54 %
<i>Parama projektams, kurių pagrindinis tikslas yra DV ir/arba kurie turi teigiamą poveikį DV pagal SFMIS, eurai</i>	<i>1.122.284.428 92,26 %</i>

Šaltiniai: Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumento priedas, 2007-04-25;

SFMIS, 2007-09-03

Kaip matosi iš lentelės, darnaus vystymosi prioritetui buvo skirta ženkliai lėšų dalis. Iš tiesų, prie netiesioginių išlaidų pridėjus regionų plėtrą, bei nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties priemonei įgyvendinti skirtas lėšas, ji būtų dar didesnė, tačiau to negalima padaryti, nes reikėtų vertinti kiekvieno projekto veiklas ir toms veikloms skirtą lėšų kiekį. Daugelis veiklų, susijusių su darniu vystymuisi, persidengia su kitomis vertikaliosiomis veiklomis.

Iš visų (3509), per 2004-2006 m. ES struktūrinės paramos laikotarpį finansuotų projektų, 36,5% (1280) darnus vystymasis nurodytas kaip pagrindinis projekto tikslas, 54,8% (1922) deklaruotas teigiamas poveikis darniam vystymuisi, o 8,7% (307) – neutralus poveikis²³.

3.3. BPD taikytos priemonės skatinančios darnaus vystymosi įgyvendinimą

Peržvelgus gaires pareiškėjams (išskyrus 1.3 priemonės gaires), matosi, kad tik priemonėse 3.2. ir 3.4.²⁴ už projekto atitikimą horizontaliesiems prioritetams buvo galima gauti papildomus 2-6 vertinimo balus. Tačiau remiantis SFMIS duomenimis, šiose priemonėse nebuvo deklaruojamas didžiausias poveikis darniam vystymuisi.

Kitas svarbus aspektas yra tas, kad siekiant koordinuoti darnaus vystymosi įgyvendinimą BPD, nebuvo sukurta tarpinstitucinė ekspertų grupė ar priežiūros komitetas, kurio pagrindinė užduotis būtų įvertinti, kokį projektas turi sąryšį su kitais BPD prioritetais ir priemonėmis.

Dėl šių išvardintų priežasčių teigiama, kad taikomos priemonės, įgyvendinti darnaus vystymosi priemonės, BPD buvo minimalios ir nepakankamos.

Tačiau, nepaisant neefektyvių priemonių, kaip pagrindinį projekto tikslą, darnų vystymąsi, nurodė daugiausiai projekto vadovų (36,6 proc.), bet tai lėmė supratimas, kad darnus vystymasis yra aplinkosauginių priemonių taikymas konkrečiame projekte.

²³ VPVI atlikta SFMIS apžvalga.

²⁴ 3.2 BPD priemonė - Verslo aplinkos gerinimas, 3.4 BPD priemonė - Viešoji turizmo infrastruktūra ir paslaugos

* Pvz.: jeigu katilinėje kuro rūšis iš mazuto yra keičiama į biomasės deginimą, toks projektas buvo traktuojamas kaip pagrindinis prisidedantis prie darnaus vystymosi, tai išties yra svarbus, bet nepakankamas poveikis darniam vystymuisi.

5 lentelė. BPD projektų pasiskirstymas pagal poveikį horizontaliems prioritetams

	Darnus vystymasis		Lygios galimybės		Informacinė visuomenė		Regioninė plėtra	
	Suma	%	Suma	%	Suma	%	Suma	%
Neutralus poveikis	307	8,7%	878	24,9%	1294	36,7%	396	11,2%
Teigiamas poveikis	1926	54,7%	2445	69,4%	1976	56,1%	2280	64,7%
Pagrindinis tikslas	1289	36,6%	199	5,7%	252	7,2%	846	24,0%

Šaltinis: SFMIS, 2007-09-03

Kadangi daugiausia buvo deklaruota su darniu vystymusi susijusių projektų, parama projektams, kurių pagrindinis tikslas buvo darnus vystymasis, sudarė apie 37 proc. Tai rodo, kad prie darnaus vystymosi prisidėjo ir mažesnės vertės projektai įvairiose srityse.

Bet pažvelgus į konkrečias priemones, kurios buvo taikomos projektuose, matosi, kad su Švietimo ir mokslo ministerijos veikla susijusios priemonės yra sąrašo viršuje. Poveikio aplinkai vertinimas buvo privalomas visiems Europos Sąjungos lėšomis finansuojamiems investiciniams projektams, be to, poveikio aplinkai vertinimas BPD buvo apibrėžtas kaip darnaus vystymosi priemonė, todėl projektuose, kuriems buvo privalomas poveikio aplinkai vertinimas buvo nurodyta, jog jie prisideda prie darnaus vystymosi įgyvendinimo. Projekto viešinimas buvo privalomas visiems be išimties projektams, todėl jeigu projekto vykdytojai nurodė, kad jų projektas prisideda prie darnaus vystymosi, jie taip pat nurodė ir viešinimo darnaus vystymosi tema priemonę. Kitos nurodytos darnaus vystymosi priemonės buvo taip pat nurodytos konkrečiose BPD vertikaliose priemonėse. Gal jos ir nebuvo atpažintos kaip darnaus vystymosi priemonė, teikiant projektą, bet apklausoje, tiksliai nurodant darnaus vystymosi požymius, jos buvo pažymėtos kaip taikytos.

6 lentelė. Ar Jūsų projekte buvo taikomos šios darnaus vystymosi priemonės?

	Taikomos	
	Suma	%
Mokymo programų kūrimas ar mokymų vykdymas atsižvelgiant į rinkos poreikius ir/ar standartus įvairiose srityse	57	32,8%

Projekto poveikio aplinkai vertinimas	40	23,0%
Projekto viešinimas (darnaus vystymosi tema)	37	21,3%
Vandens, oro ir dirvos užterštumo mažinimas	32	18,4%
Energijos efektyvumo, racionalus gamtos išteklių naudojimo didinimas	28	16,1%
Bendradarbiavimo tarp pramonės ir mokslo institucijų skatinimas	27	15,5%
Švaresnių technologijų, aplinkosaugos valdymo sistemų diegimas	15	8,6%
Kaimo bendruomenių plėtros skatinimas	15	8,6%
Etnografinio, ekologinio, kultūrinio turizmo plėtojimas	13	7,5%
Vietinių, atsinaujinančių energijos išteklių naudojimo skatinimas	8	4,6%
Antrinių žaliavų panaudojimo didinimas	8	4,6%
Viešųjų kultūros paveldo objektų restauravimas ir pritaikymas visuomenės poreikiams	7	4,0%
Viešojo keleivinio transporto infrastruktūros plėtojimas ir/ar kitų plėtros sąlygų gerinimas	4	2,3%
Darnios žvejybos atsižvelgiant į esamus žuvų išteklius skatinimas	3	1,7%
IŠ IŠVARDINTŲ NETAIKOMOS JOKIOS (DV)	30	17,2%

Šaltinis: BPD projektų vadovų apklausa

Didžiausią poveikį darnaus vystymosi horizontaliam prioritetui deklaravusių projektų pasiskirstymas pagal BPD priemones pateikiamas žemiau:

Darnus vystymasis –

1.3 priemonė. Aplinkos kokybės gerinimas ir žalos aplinkai prevencija;

4.8 priemonė. Veikla, susijusi su žvejybos laivynu;

4.7. priemonė. Mokymas;

4.6. priemonė. LEADER+ pobūdžio priemonė;

1.2 priemonė. Energijos tiekimo stabilumo, prieinamumo ir didesnio energetikos efektyvumo užtikrinimas.

1.3. priemonė buvo skirta taip pat ir horizontaliojo prioriteto – darnus vystymasis, įgyvendinimui, todėl joje yra daugiausiai projektų, deklaravusių poveikį darniam vystymuisi. Priemonė 4.8 pagrinde buvo skirta, siekiant sumažinti per didelius žvejybos laivyno pajėgumus, kurių naudojimas grėstų menkių populiacijai - tai taip pat yra darnaus vystymosi biologinės įvairovės išsaugojimo priemonė. 4.7. ir 4.6 priemonės skatino vietos bendruomenių iniciatyvas, pasitelkiant socialinius partnerius - tai yra vienas iš darnaus vystymosi principų. 1.2 priemonė daugiausiai prisidėjo prie CO₂ emisijų mažinimo, finansuojant energijos efektyvumo, vietos ir atsinaujinančiųjų energijos šaltinių naudojimo skatinimo projektus.

Paraiškos gairėse nebuvo paaiškinta, kad 1.4, 1.5, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3 priemonėse, tinkamai parinkus integralias projekto veiklas, būtų galima pasiekti, kad darnus vystymasis būtų projekto pagrindinė veikla. Ši priežastis galėjo būti viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl šių priemonių projektų vadovai mažiau kaip 1/3 nurodė, kad jų projektų poveikis darniam vystymuisi nebuvo pagrindinis tikslas²⁵. Iš projektų vadovų apklausos taip pat matosi, kad darnų vystymąsi projektuose dažniausiai nurodė tose priemonėse, kur aiškiai apibrėžtas aplinkosauginių priemonių taikymas. Iš to galima daryti išvadą, kad aplinkosauginių priemonių taikymas kitose ūkio sektoriuose buvo tapatinamas su darniu vystymuisi.

3.4. Darnaus vystymosi įgyvendinimo koordinavimas ir priežiūra

Darnaus vystymosi horizontalaus prioriteto koordinavimas 2004-2006 m. laikotarpiu buvo nepakankamai efektyvus. Pirma, darnaus vystymosi horizontalus prioritetas buvo neišsamiai aprašytas BPD ir jo prieduose, darnus vystymasis daugiausiai buvo pateikiamas, kaip aplinkosauginių priemonių taikymas kituose sektoriuose, neišskiriant su socialine plėtra susijusių darnaus vystymosi prioritetų, darnaus vystymosi rodikliai buvo netinkamai parinkti.

Antra, už horizontaliųjų priemonių įgyvendinimo BPD koordinavimą atsakinga, Finansų ministerija ir už Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą atsakinga Aplinkos

²⁵ SFMIS ir apklausos apžvalga, 2007

ministerija bendradarbiavo neefektyviai. Apklausus atsakingus Aplinkos ministerijos pareigūnus²⁶, paaiškėjo, kad rengiant BPD už aplinkosauginės priemonės 1.3. tikslų formulavimą buvo atsakingas ES paramos koordinavimo departamentas, o už Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą – Aplinkos strategijos departamentas, kurie rengiant darnaus vystymosi įgyvendinimo priemones BPD šiuo klausimu nebendradarbiavo. Pareigūnai pripažino, kad trūko kompetencijos ir patirties, tinkamai suformuluoti darnaus vystymosi įgyvendinimo priemones.

Kita problema, nebuvo sukurta vertinimo sistema, kurios pagalba, naudojant patikimus darnaus vystymosi rodiklius, būtų galima nustatyti, kiek konkretus projektas ar visa programa prisidėjo prie Nacionalinės ar ES darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo. Projektų vertinime, projektams, kurie savo veikloje galėjo prisidėti prie darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo, tiesiogiai papildomų balų nebuvo skiriama, pvz., 2 prioriteto nei vienoje iš priemonių tiesiogiai neduodami balai darniam vystymuisi²⁷.

2004–2006 metų BPD įgyvendinimo priežiūrai 2004 m. buvo sudarytas Priežiūros komitetas. Priežiūros komitetą sudaro vadovaujančios, tarpinių, įgyvendinančių ir kitų institucijų atstovai. Kokiais kriterijais vadovaujantis, buvo pasiūlytos kitos institucijos į Priežiūros komiteto sudėtį, nėra aišku. Jeigu būtų galima spėti, kad Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos atstovas į Priežiūros komiteto sudėtį buvo pakviestas padėti įgyvendinti lygių galimybių horizontalų prioritetą, tai nėra aišku, kodėl nebuvo pakviestas Nacionalinės subalansuotos plėtros komisijos atstovas, arba, kokiais kriterijais remiantis, į Priežiūros komitetą buvo pakviesti nevyriausybinių organizacijų atstovai?

Priežiūros komitetas kaip pagrindinė BPD įgyvendinimo priežiūros institucija, be kitų funkcijų, taip pat „remdamasis BPD ir BPD priede nustatytais BPD įgyvendinimo priežiūros

²⁶ Stefanija Zemlickienė (Aplinkos ministerijos, ES paramos administravimo departamento, ES paramos planavimo ir procedūrų skyriaus, vyr. specialistė) ir Evaldas Vėbra (Aplinkos ministerijos, Aplinkos strategijos departamento, Strateginio planavimo skyriaus, vyr. specialistas) interviu, 2007 m. spalio 26 d.

²⁷ Stefanija Zemlickienė (Aplinkos ministerijos, ES paramos administravimo departamento, ES paramos planavimo ir procedūrų skyriaus, vyr. specialistė) ir Evaldas Vėbra (Aplinkos ministerijos, Aplinkos strategijos departamento, Strateginio planavimo skyriaus, vyr. specialistas) interviu, 2007 m. spalio 26 d.

rodikliais, periodiškai vertina, kas nuveikta siekiant BPD nustatytų tikslų²⁸. Tačiau peržvelgus 2004, 2005 ir 2006 metų BPD įgyvendinimo ataskaitas Europos Komisijai, kurias tvirtina priežiūros komitetas, jose nėra nurodoma, kaip buvo įgyvendintos horizontaliosios priemonės, įskaitant ir darnų vystymąsi. BPD nurodyti bendri darnaus vystymosi rodikliai ataskaitose nebuvo naudojami.

Dauguma 2004 – 2006 m. priežiūros komiteto sprendimų pagal savo turinį negali būti priskirti nei vienam horizontaliajam prioritetui. Iš viso šiame komitete svarstyti 149 sprendimai, iš kurių daugiausia susijusių su darniu vystymusi, o mažiausiai – su lygioms galimybėms. Kokybine prasme, bene reikšmingiausi sprendimai priimti informacinės visuomenės ir darnaus vystymosi srityse – papildytas naudos gavėjų sąrašas, patobulinti atrankos kriterijai, inicijuoti detalesni šių temų svarstymai. Kitų Komiteto sprendimų pagrindu daugiausia buvo perskirstomos lėšos horizontalių prioritetų viduje bei atliekami neesminiai prioritetų turinio tikslinimai.

Už horizontaliųjų prioritetų įgyvendinimą BDP buvo atsakinga Finansų ministerija, už 1.3. priemonės, kuri savo veiklose buvo numatius darnaus vystymosi įgyvendinimo priemones, buvo atsakingas Aplinkos ministerijos Europos Sąjungos paramos administravimo skyrius, už Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą buvo atsakingas Aplinkos ministerijos tarptautinių sutarčių ir paramos skyrius. Deja šių trijų institucijų tarpusavio bendradarbiavimas nebuvo tinkamai užtikrintas. Kaip interviu nurodė atsakingi pareigūnai, tai lėmė kelios esminės priežastys, pirmoji – buvo labai trumpas BPD parengimo laikotarpis, jis dubliavosi su kitų ES programų įgyvendinimu, antra – trūko patirties rengiant BPD tipo dokumentus ir trečia – trūko kompetencijos dėl horizontaliųjų prioritetų tinkamo įgyvendinimo²⁹.

Nors BPD projektų vadovai nurodė, kad rengiant ir įgyvendinant projektus daugiausiai buvo konsultuojamasi su ministerijomis ir kitomis centrinės valdžios institucijomis³⁰, tačiau Aplinkos ministerijos atsakingi pareigūnai, atsakingi už Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą teigia, kad jie darnaus vystymosi klausimais nekonsultavo nei BDP rengėjų, nei

²⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimas nr. 1166 „Dėl Europos Sąjungos struktūrinių fondų administravimo Lietuvoje//Valstybės žinios. 2003. Nr. 88-3999

²⁹ Stefanija Zemlickienė (Aplinkos ministerijos, ES paramos administravimo departamento, ES paramos planavimo ir procedūrų skyriaus, vyr. specialistė) ir Evaldas Vėbra (Aplinkos ministerijos, Aplinkos strategijos departamento, Strateginio planavimo skyriaus, vyr. specialistas) interviu, 2007 m. spalio 26 d.

³⁰ BPD projektų vadovų apklausa

projektų vadovų, teikiančių projektus pagal BPD priemones³¹. Galima daryti išvadą, kad darnaus vystymosi prioriteto įgyvendinimui partnerystė nebuvo esminė sąlyga.

3.5. Rodikliai ir jų įgyvendinimas

Kaip jau buvo aptarta ankstesniuose skyriuose, darnaus vystymosi priemonės BPD daugiausiai buvo tapatinamos su aplinkos kokybės gerinimo priemonėmis. Toks darnaus vystymosi supratimas BPD komplikuoja rodiklių parinkimą ir jų pasiekimų įvertinimą.

BPD numatyti du bendri darnaus vystymosi rodikliai, kurie turėjo būti naudojami darnaus vystymosi įgyvendinimo priežiūrai, tai:

- projektų, turinčių teigiamą poveikį aplinkos apsaugos darnai, skaičius (pasiekimas-kokybinis, vertė, nustatoma projektų vertinimo metu ir užbaigus BPD įgyvendinimą);
- mažesnis poveikis aplinkai: mažesnis CO₂, SO₂, NO_x išsiskyrimas į aplinką (% , vertė, nustatomas pagal oficialią statistiką).³²

Vis dėlto šių bendrų rodiklių neužtenka, siekiant įvertinti, kiek BDP įgyvendintos priemonės prisidėjo prie horizontaliosios priemonės darnus vystymasis įgyvendinimo, kadangi darnaus vystymosi koncepcija ir prioritetai, nurodyti BPD, yra platesni nei bendrieji rodikliai. Norint objektyviai įvertinti BPD poveikį HP darnus vystymasis, siūloma vertinti pagal rodiklius, naudotus vertinti konkrečias vertikalias priemones. Lentelėje pateikiamas vertikaliųjų priemonių rodiklių atitikimas darnaus vystymosi prioritetams, nurodytiems BPD, bei šių rodiklių pasiekimų lygis.

³¹ Stefanija Zemlickienė (Aplinkos ministerijos, ES paramos administravimo departamento, ES paramos planavimo ir procedūrų skyriaus, vyr. specialistė) ir Evaldas Vėbra (Aplinkos ministerijos, Aplinkos strategijos departamento, Strateginio planavimo skyriaus, vyr. specialistas) interviu, 2007 m. spalio 26 d.

³² Lietuvos 2004-2006 metų Bendrasis programavimo dokumentas, p. 230.

7 lentelė. Siūlomi darnaus vystymosi rodikliai ir jų pasiekimas

Darnaus vystymosi prioritetas	BPD priemonėje nurodytas rodiklis (vertinimo vienetas)	BPD numatytų tikslų kiekybinė išraiška	Pagal pasirašytas paramos sutartis planuojami pasiekti rodikliai	Sutartinių rodiklių nukrypimas nuo plano proc.
Nuosaiki ūkio plėtra, koordinuojama atsižvelgiant į ūkio šakas ir regionus.	Realaus BVP padidėjimas pagal pradinį scenarijų, proc.	1,5	n.d.	n.d.
Regionų gyvenimo lygio skirtumų šalinimas panaudojant rajonų stipriąsias konkurencines puses ir skirtumus.	Regioninės plėtros srityje BPD iš esmės nekėlė kiekybinio tikslo	n.d.	n.d.	n.d.
Svarbiausių Lietuvos ekonomikos sektorių (transporto, pramonės, energetikos, žemės ūkio, buitinių atliekų, turizmo) poveikio aplinkai mažinimas.	Igyvendintų energijos taupymo/efektyvaus energijos vartojimo projektų skaičius (Vnt)	15	82	546,67
	Sutaupytos energijos kiekis (Mln.kWh)	300	373,85	124,62
	Energijos, pagaminamos naudojant atsinaujinančius išteklius, kiekio padidėjimas (Mln.kWh)	500	238,11	47,62
	Skaičius įdiegtų eismo saugos ir aplinkos apsaugos priemonių (Vnt)	10	16	160
	Aplinkosaugos reikalavimus įgyvendinusių projektų dalis nuo bendro paramą gavusiųjų projektų skaičiaus (proc.) ³³	80	125	100
Veiksmingesnis žemės gamtinių išteklių naudojimas ir atliekų	Igyvendintų energijos taupymo/efektyvaus energijos vartojimo projektų skaičius (Vnt)	15	82	546,67

³³ 4.3 priemonės rodiklis

tvarkymas.	Sutaupytos energijos kiekis (Mln.kWh)	300	373,85	124,62
	Energijos, pagaminamos naudojant atsinaujinančius išteklius, kiekio padidėjimas (Mln.kWh)	500	238,11	47,62
Pavojaus žmonių sveikatai mažinimas.	Išvalyta užterštų teritorijų (Ha)	100	95	95
	Prie vandens tiekimo ir nuotekų tinklų sistemų prijungtų gyventojų skaičius (Vnt)	1000	5481	548,1
	Dalis gyventojų kaimo vietovėse, kuriems tiekiamo geriamojo vandens kokybė atitinka ES ir nacionalinius reikalavimus (%)	netaikoma	0,8	n/d
Pasaulio klimato pokyčių ir jų padarinių mažinimas.	Sumažėjęs išmetamo CO ₂ kiekis (T)	270 000	163 509	60,56
Veiksmingesnė biologinės ir kraštovaizdžio įvairovės apsauga.	Isteigta, suplanuota, sutvarkyta saugomų teritorijų (Ha)	200 000	363 817	181,91
Nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas.	Sumažėjęs nedarbo lygis (proc.)	1,5 % punkto (12,4 % 2003 m.)	Netaikoma	netaikoma
	Išmokyti naudos gavėjai veiklos pabaigoje, iš jų (sk.). ³⁴	1500	19377	1291,8
	Moterys (sk.)	900	6898	766,44
	Neįgalieji (sk.)	800	7069	883,625
	Kaliniai ir grįžę iš įkalinimo įstaigų asmenys (sk.)	300	6489	2163
	Asmenys, priklausomi nuo psichotropinių medžiagų (sk.)	100	801	801

³⁴ 2.3 priemonės rodikliai

	Baigusių mokymus specialistų skaičius (sk.)	50	4588	9176
	Paramą gavusios socialinės įmonės (sk.)	5	2	40
Švietimo ir mokslo vaidmens didinimas.	Igyvendinta visuomenės informavimo apie aplinką priemonių (Vnt.)	20	220	1100
	Asmenų, dalyvaujančių tęstiniame ir praktiniame mokyme, dalies 25-64 metų amžiaus grupėje padidėjimas (Proc.)	6.7% (pradinis taškas - 3.7%, 2001 m.)	Netaikoma	Netaikoma
Lietuvos kultūros paveldo, nacionalinio tapatumo, tautinių ir nacionalinių mažumų puoselėjimas.	Įsteigta, suplanuota, sutvarkyta saugomų teritorijų (Ha)	200 000	363 817	181,91

Iš pateiktų rodiklių matosi įdomi tendencija, kad, pavyzdžiui, rodiklis „Igyvendintų energijos taupymo/efektyvaus energijos vartojimo projektų skaičius“ buvo daugiau kaip penkis kartus pasiektas, tačiau su šiuo rodikliu siejamas projektų poveikis (Energijos, pagaminamos naudojant atsinaujinančius išteklius, kiekio padidėjimas (Mln.kWh) ir Sumažėjęs išmetamo CO₂ kiekis (T)) nepasiektas. Tai galima paaiškinti tuo, kad BPD rengėjai buvo įtraukę labai ambicingas rodiklių vertes, pavyzdžiui, CO₂ rodiklio vertė yra apie 2 proc. metinių Lietuvos CO₂ ekvivalento dujų išmetimų³⁵. Kitas svarbus faktas - BPD gairėse nebuvo pateikta rekomendacijos projektų pateikėjams, vykdytojams dėl rezultato vertės skaičiavimo (tai ypač aktualu sutaupytos ar atsinaujinančios energijos ir CO₂ kiekių skaičiavimams). Taip pat projektų vertinimo kriterijai nebuvo suderinti su rodikliais.

Formalus BPD darnaus vystymosi kiekybinis rodiklis buvo tik vienas - mažesnis poveikis aplinkai: mažesnis CO₂, SO₂, NO_x išsiskyrimas į aplinką (%), vertė, nustatoma pagal

³⁵ 2005 m. Lietuvos CO₂ dujų ekvivalento emisija sudarė 13,469 mln. tonų (Europos aplinkos apsaugos agentūros duomenys)

oficialią statistiką).³⁶ Vertinant BPD ataskaitose pateiktus rodiklių įgyvendinimo vertės, būtų galima teigti, kad šis rodiklis neįgyvendintas, t.y. jis pasiektas tik 4,06 proc. Tačiau vienareikšmiškai teigti, kad rodiklis nepasiektas, negalima, nes neaišku, kokiomis prognozėmis remiantis buvo pasirinkta tokia didelė šio rodiklio vertė: 270 000 T arba net 2 proc. metinių Lietuvos CO₂ ekvivalento dujų išmetimų³⁷. Apskritai atsižvelgiant į ekonomikos augimą, prie kurio prisideda ir BPD, CO₂ išmetimai turi didėti, dėl šios priežasties ir buvo prasmės naudoti kokybinį darnaus vystymosi rodiklį – CO₂ dujų emisijos kiekis ir BVP santykis.

³⁶ Lietuvos 2004-2006 metų Bendrasis programavimo dokumentas, p. 230.

³⁷ 2005 m. Lietuvos CO₂ dujų ekvivalento emisija sudarė 13,469 mln. tonų (Europos aplinkos apsaugos agentūros duomenys)

4. Darnaus vystymosi įgyvendinimo prielaidos 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos laikotarpiu

4.1. Politinės prielaidos

Šiame skyriuje bus aptariama Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija konvergencijos tikslui įgyvendinti darnaus vystymosi aspektu, vertinamas darnaus vystymosi prioritetų turinio aiškumas ir jų atitikimas nacionaliniams poreikiams.

2006 m. ES vadovų taryba patvirtino atnaujintą ES tvaraus vystymosi strategiją, kurioje numatyti keli svarbiausieji uždaviniai (aplinkos apsauga, socialinis teisingumas bei sanglauda, ekonominė gerovė, tarptautinių įsipareigojimų laikymasis). Joje taip pat daug dėmesio teikiama strategijos priežiūrai ir tolesniems veiksams. Atnaujintoje ES darnaus vystymosi strategijoje yra numatyti tikslai ir konkretūs veiksmai iki 2010 metų, kurie, nepaisant jų aplinkosauginio pobūdžio, visi turi integralumo su kitais sektoriais aspektus:

- klimato kaita ir švari energija;
- darnus transportas;
- išmintingas/tausojančias vartojimas ir gamyba;
- visuomenės sveikatos tendencijos;
- geresnis gamtos išteklių valdymas;
- socialinė atskirtis, demografija ir migracija;
- kova su visuotiniu skurdu.

Švietimas, mokslo tyrimai ir valstybių finansinė parama yra nurodomi, kaip svarbūs veiksniai, kurie padėtų pereiti į tausojančią gamybą ir atsakingą vartojimą.

Lietuvoje yra parengta atnaujinta ir suderinta su ES darnaus vystymosi strategija, Nacionalinę darnaus vystymosi strategija, jos įteisinimas šiuo metu yra pristabdytas. Pagrindiniai naujosios strategijos pokyčiai yra tai, kad į strategiją įtrauktos dvi naujos sritys - tai darnus vartojimas ir gamyba bei skurdas pasaulyje ir darnaus vystymosi iššūkiai, patikslinti darnaus vystymosi uždaviniai.

Lietuvos 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategijoje horizontalusis prioritetas darnus vystymasis apibrėžiamas taip: „Darnus vystymasis suprantamas kaip ekonomikos, socialinės plėtros ir aplinkos apsaugos tikslų derinimas, atkreipiant dėmesį į daugialypę jų tarpusavio priklausomybę bei numatomus įgyvendinimo padarinius. Darnus vystymasis lemia lanksčią, žiniomis grindžiamą ekonomiką, demokratiją, teisingumą ir socialinę sanglaudą, aplinkos apsaugą ir išmintingą išteklių vartojimą – kad būtų sudarytos ilgalaikės sąlygos žmogaus gyvenimo kokybei gerinti ir visuomenės pažangai.“³⁸

Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programoje, darnus vystymasis apibrėžiamas: „Darnaus vystymosi principas apima ne tik aplinkos būklę ir ekonomikos vystymąsi, bet ir darbo rinkos situaciją bei įvairius socialinius rodiklius. 1 prioritetas „Kokybiškas užimtumas ir socialinė aprėptis“ padės didinti gyventojų ekonominį aktyvumą ir užimtumą, mažinti nedarbą (ypač ilgalaikį nedarbą). Pagal „Gyventojų užimtumo skatinimo“ bei „Socialinės aprėpties“ didinimo veiksmų grupę skiriama parama prisidės didinant socialinę aprėptį ir mažinant skurdo lygį. Tai reikšmingas indėlis siekiant darnaus vystymosi, kuris apima ir gyventojų dalyvavimą mokymo veiklose. Tuo tarpu visos trys šio prioriteto veiksmų grupės prisidės prie gyventojų mokymosi visą gyvenimą skatinimo ir mokymosi paklausos (tuo tarpu pagal 2 prioritetą bus gerinama mokymosi paslaugų pasiūla) didinimo. 2 prioriteto „Mokymasis visą gyvenimą“ ir 3 prioriteto „Tyrėjų gebėjimų stiprinimas“ įgyvendinimas prisidės prie Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos ilgalaikių, vidutinės trukmės bei trumpalaikių uždavinių įgyvendinimo. Mokymosi visą gyvenimą plėtra turės didelį poveikį skurdo ir socialinės atskirties mažinimui, taip pat dalies visuomenės senėjimo (įskaitant tyrėjų senėjimo) problemų sprendimui. Didinant švietimo paslaugų prieinamumą didesnė visuomenės dalis galės tenkinti įvairius mokymosi poreikius ir taip padidinti savo galimybes gauti kokybišką darbo vietą, garantuojančią pakankamas pajamas. Naujų mokymosi galimybių sudarymas vyresnio amžiaus asmenims padės jiems ilgiau tęsti darbinę veiklą ir taip sušvelninti visuomenės senėjimo keliamas problemas. Plėtojant darnaus vystymosi kompetencijos tinklą, bus diegiami tokio vystymosi principai formaliojo ir neformaliojo švietimo sistemoje. Nors viešojo administravimo sektorius nėra aprašomas nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje, tačiau parama pagal 4 prioritetą „Administracinių gebėjimų stiprinimas ir viešojo administravimo efektyvumo didinimas“

³⁸ Lietuvos 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategija, psl. 42

prisidės prie geresnio šios horizontaliosios srities integravimo į viešosios politikos turinį ir procesą. Parama regioninės plėtros valdymui, teritorijų, regioninių plėtros ir savivaldybių planų rengimui tiesiogiai prisidėtų prie darnaus vystymosi prioritetų ir principų įgyvendinimo.³⁹

Ekonomikos augimo veiksmų programoje darnaus vystymosi įgyvendinimas apibrėžiamas: „Prioritete „Verslo produktyvumo didinimas ir aplinkos verslui gerinimas“ remiant aukštųjų ir vidutiniškai aukštų technologijų sektorių vystymąsi bei skatinant tradicinių sektorių įmones diegti inovacijas ir įsigyti naujas technologijas, tikimasi sumažinti energijai imlių ir aplinką teršiančių pramonės sektorių dalį. Darniai plėtrai didelį teigiamą poveikį turės įmonių diegiamos ekoinovacijos. Palankios verslui ir inovacijoms aplinkos sukūrimas darys netiesioginę teigiamą įtaką darniai plėtrai – bus skatinama mažiau energijai imlių sektorių plėtra, įmonės bus skatinamos diegti energiją taupančias, švarios gamybos technologijas. Veiksmų programos prioriteto „Esminė ekonominė infrastruktūra“ veiksmų grupės „*Energijos tiekimo tinklai*“ priemonės atitinka Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje nustatytą energetikos ilgalaikį tikslą „formuoti darnų energetikos sektorių, sugebantį konkuruoti atviroje tarptautinėje energetikos rinkoje, patikimai ir saugiai aprūpinantį energija visas Lietuvos ūkio šakas, didinti energijos gamybos ir paskirstymo efektyvumą“. 2007–2013 m. periodui numatomos investavimo sritys taip pat atitinka šias Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje nustatytas ilgalaikių ir vidutinės trukmės tikslų įgyvendinimo priemones:

- modernizuoti ir plėtoti centralizuoto šilumos tiekimo sistemas, renovuoti šilumos tiekimo tinklus, sudaryti sąlygas šilumos gamintojams konkuruoti, o vartotojams – galimybę reguliuoti šilumos vartojimą;
- atnaujinti elektros energijos tiekimo infrastruktūrą (modernizuoti elektros pastotes, iš dalies renovuoti elektros perdavimo ir skirstomuosius tinklus);
- plėsti gamtinių dujų skirstomuosius tinklus;
- parengti ir pradėti įgyvendinti ilgalaikius specialiuosius savivaldybių šilumos ūkio planus.⁴⁰

³⁹ 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programa, psl. 140-141

Sanglaudos skatinimo veiksnių programoje darnaus vystymosi įgyvendinimas aprašomas itin detaliai: „Įgyvendinamos pirmojo prioriteto *Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai* priemonės turės teigiamą poveikį darniam vystymuisi tiek šalies regioniniuose ekonomikos augimo centruose, tiek kaimo vietovėse. Plėtojant atitinkamą pastarųjų infrastruktūrą pagal pirmąją ir antrąją šio prioriteto investavimo kryptis bus siekiama investuoti į esamų pastatų modernizavimą, o ne naujų statybą. Tokiu būdu tai padės išvengti neigiamų urbanistinės plėtros padarinių miestų, taip pat aplinkinių kaimo vietovių gyvenamajai aplinkai, kai didelė infrastruktūros dalis lieka nenaudojama, apleista ir tokiu būdu taip darkomas miesto ar kaimo estetinis vaizdas, tiek palaikomas neefektyvus jų erdvių išnaudojimas. Be to, gamtos išteklių ir viešųjų erdvių pritaikymas bendruomenės poreikiams sudarys palankias sąlygas efektyviam išteklių naudojimui, atliekų kiekio mažinimui, saugios ir švarios, tai yra sveikatai palankios, aplinkos kūrimui, gamtos įvairovės tausojimui ir saugojimui. Taigi tiek esamų pastatų modernizavimas, tiek miesto gamtos išteklių ir viešųjų erdvių pritaikymas leis pasiekti darnesnio ekologinio, ekonominio ir socialinio vystymosi pagal šį prioritetą numatytose investavimo vietovėse. Plėtojama turizmo infrastruktūra leis racionaliau panaudoti gamtos ir kultūros išteklius, skatins darnų regionų vystymąsi. Tinkamai prižiūrint kultūros paveldo vertybes ir pritaikius jas turizmo poreikiams, taip pat prižiūrint kitus gamtos paminklus, pagerės kraštovaizdis. Kontroliuojant turistų ir lankytojų srautus, saugomose vietovėse sumažės neorganizuotų lankytojų skaičius, taip bus galima išvengti galimo neigiamo poveikio aplinkai. Išplėtotą turizmo infrastruktūrą leis organizuotai rinkti atliekas ir vandens nuotekas, išvalyti šias vandens nuotekas ir tik tada išpilti jas į gamtos aplinką; taip bus mažinama paviršinių vandenių tarša. Antrojo prioriteto *Viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas: sveikatos, švietimo ir socialinė infrastruktūra* priemonių įgyvendinimas neturi neigiamai veikti Lietuvos tvarios plėtros siekių. Siekiama gerinti šalies sveikatos priežiūros paslaugų kokybę ir prieinamumą visoje šalyje, ypatingą dėmesį teikiant atokioms ir kaimo vietovėms. Numatomos veiklos sritys atitinka tvarios plėtros principus siekiant aplinkos apsaugos, ekonominių ir socialinių visuomenės tikslų pusiausvyros. Investuojant į švietimo ir socialinės infrastruktūros plėtrą, pritaikymą ar modernizavimą bus atsižvelgiama į nacionalinių bei ES teisės aktų aplinkosauginius reikalavimus bei jų laikomasi. Taip pat bus atliekamas strateginis poveikio aplinkai vertinamas, ir jo rezultatai bus aktyviai naudojami įgyvendinimo metu.

⁴⁰ 2007–2013 m. Ekonomikos augimo veiksnių programa, psl. 95-96

3.2 prioriteto priemonių įgyvendinimas, investuojant į švietimo, socialinių ir darbo rinkos paslaugų kokybę ir prieinamumą, taip pat prisidės prie socialinių ir ekonominių prioritetų, numatytų Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje, įgyvendinimo. Trečiasis prioritetas *Aplinka ir darnus vystymasis* tiesiogiai susijęs su šia horizontaliaja tema. Dauguma šiame prioritete numatytų aplinkos apsaugos ir energijos gamybos bei vartojimo efektyvumo didinimo uždavinių tiesiogiai prisidės prie darnaus Lietuvos vystymosi ir Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo. Energijos gamybos ir vartojimo efektyvumo bei atsinaujinančių energijos išteklių vartojimo didinimas laikomas vienu iš svarbiausių uždavinių, mažinant neigiamą poveikį aplinkai. Investuojant į viešojo sektoriaus pastatų remontą ir/rekonstrukciją, numatoma gerokai padidinti jų energetinį efektyvumą ir tai, kaip rodo patirtis, leis beveik dvigubai sumažinti šilumos energijos sąnaudas, reikalingas jų apšildymui. Sumažėjus energijos poreikiams bus sumažinta ir miestų oro tarša. Atsižvelgiant į pastaraisiais metais prastėjančią miestų oro kokybę, numatoma atnaujinti ir plėtoti viešąjį transportą, griežčiau kontroliuoti ir reguliuoti išmetamųjų transporto teršalų kiekius. Platesnis atsinaujinančių energijos išteklių naudojimas – vienas iš svarbiausių darnaus vystymosi uždavinių. Numatoma plėsti bioetanolio ir biodyzelino vartojimą transporto reikmėms bei statyti naujas ir rekonstruoti esamas katilines, pritaikant jas naudoti atsinaujinančius energijos išteklius. Investicijos į atsinaujinančių energijos išteklių vartojimo didinimą sudarys galimybę įvykdyti svarbius įsipareigojimus, numatančius pasiekti, kad jau iki 2010 metų atsinaujinantys ištekliai bendrame pirminės energijos balanse sudarytų ne mažiau 12 proc. Taip pat numatoma diegti modernesnes, našesnes ir aplinkai palankesnes dumblo tvarkymo technologijas, leidžiančias gerokai sumažinti susidarančio dumblo kiekį, o apdorotą dumblą panaudoti kaip atsinaujinantį energijos šaltinį. Regioninės atliekų tvarkymo sistemos sukūrimas taip pat padės spręsti darnaus vystymosi uždavinius ir prisidės prie aplinkos taršos mažinimo. Išplėstas biologiškai skaidžių atliekų iš komunalinių atliekų srauto surinkimo ir tvarkymo pajėgumas sudarys galimybes pasiekti, kad iki 2013 m. šių atliekų sąvartynuose būtų šalinama 50 proc. mažiau nei 2000 m. Tinkamai tvarkant biologiškai skaidžias atliekas bus sumažintas šiltnamio dujų patekimas į aplinką ir taip prisidedama prie Kioto protokolo bei atitinkamų ES teisės aktų reikalavimų įgyvendinimo. Numatoma plėsti ir atliekų panaudojimo energetinėms reikmėms pajėgumus. Siekiant užtikrinti geresnį šio horizontalaus prioriteto integravimą, darnus vystymasis bus stebimas rodiklių, nustatytų Sanglaudos skatinimo veiksmų programai (žr. 4 dalį (“Uždavinių išraiška skaičiais”), pagrindu. Darnaus vystymosi rodiklius vertins ir stebės Stebėsenos komitetas. Aplinkosaugos klausimų integravimas taip pat bus užtikrintas

sprendimų priėmimo proceso metu, nustatant projektų atrankos aplinkosauginius kriterijus. Iš esmės, ir atsižvelgiant į SPAV ataskaitos rekomendaciją, visi investicijų projektai bus vertinami poveikio aplinkai atžvilgiu.⁴¹

2007-2013 metų strategijoje darnus vystymasis yra apibrėžtas aiškiau ir aprašytas tiksliau, lyginant su 2004-2006 m. programavimo laikotarpiu, kiekvienas prioritetas turi darnaus vystymosi dimensiją įtraukiant socialinius, kultūrinius aspektus, pabrėžiant švietimo, mokslo ir aukštųjų technologijų svarbą darniam vystymuisi.

2007-2013 metų programavimo laikotarpiu išdėstyti darnaus vystymosi tikslai atitinka ES darnaus vystymosi strategijos ir Lietuvos nacionalinės darnaus vystymosi strategijos tikslus. Išlieka problema dėl darnaus vystymosi principų taikymo ir jų neaiškaus išskyrimo horizontaliuosiuose prioritetuose.

Apžvelgus kiekvieno prioriteto veiksmų programas, daroma išvada, kad darnaus vystymosi įgyvendinimo priemonės yra tinkamai suderintos tiek su ES darnaus vystymosi strategija, tiek ir Nacionaline darnaus vystymosi strategija. Kai kuriais atvejais pateikiami prioritetai tik iš ES darnaus vystymosi strategijos, pvz., 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programoje yra aptariamas indėlis į visuomenės senėjimo problemų sprendimą ir horizontaliųjų priemonių integravimą į viešosios politikos turinį ir procesą. Klimato kaitos mažinimo priemonės yra priskirtos prie aplinkos ir darnaus vystymosi prioriteto, taip pat numatytos visos pagrindinės klimato kaitos mažinimo priemonės, kurios yra pripažintos tarptautiniuose susitarimuose. Kitas esminis, kokybinis darnaus vystymosi apibrėžimo skirtumas, lyginant su BPD, yra tas, kad Lietuvos 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategijoje darnaus vystymosi aspektai yra integruoti į socialinių sektorių. Tinkamas darnaus vystymosi principų taikymas turėtų padėti tinkamai įgyvendinti šią horizontaliąją priemonę, svarbu tik tinkamai parinkti įgyvendinimo priemones ir sukurti efektyvią šio prioriteto įgyvendinimo koordinavimo ir priežiūros sistemą. Papildomai tinkamam darnaus vystymosi įgyvendinimui reikėtų panaudoti 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 1.6. priemonę, stiprinant tarpinstitucinį bendradarbiavimą, ypač šakinių strategijų

⁴¹ 2007-2013 m. Sanglaudos skatinimo veiksmų programa, psl. 107-108

derinimo su kitomis šakinėmis strategijomis srityje ir įgyvendinimo koordinavimo srityse, taip pat ir užtikrinant tinkamą įvairių visuomenės grupių dalyvavimą ir jų interesų derinimą.

4.2. Įgyvendinimo prielaidos

Skyriuje aptariama struktūrinės paramos administravimo sistema, įvertinama jos galimybės užtikrinti efektyvų darnaus vystymosi prioritetų įgyvendinimą 2007-2013 m. laikotarpiu.

Kol nėra aiškių kriterijų, apibrėžtų požymių ir rodiklių, pagal kuriuos būtų galima patikimai atskirti lėšas skirtas įgyvendinti darnaus vystymosi horizontalųjį prioritetą, yra sunku tiksliai įvertinti kiek lėšų bus skirta šiam prioritetui įgyvendinti, todėl tiesioginėms išlaidoms yra priskirtos aplinkos apsaugai bei energijos efektyvumui didinti.

8 lentelė. Planuojamos 2007-2013 m. ES Struktūrinės paramos lėšų pasiskirstymas darnaus vystymosi HP: *diferencijuotas būdas*

Prioritetai (2007-2013)	Skirtos lėšos (EUR)
Sanglaudos skatinimo veiksmų programos 3 prioritetas „Aplinka ir darnus vystymasis“ (finansuojamas iš Sanglaudos fondo)	1.339.004.069
Sanglaudos skatinimo veiksmų programos 1 prioritetas „Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai“ (tik tos išlaidos, kurios susiję su darniu vystymuisi) ⁴²	259.293.826
Proc. nuo visų lėšų (su Sanglaudos fondo parama darniam vystymuisi)	34,56

Šaltinis: Horizontaliųjų prioritetų įgyvendinimo įsisavinant Europos Sąjungos struktūrinę paramą vertinimas: finansinių duomenų analizė, Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumento priedas, 2007-04-25

SFMIS, 2007-09-03

Kaip matosi iš lentelės, darnaus vystymosi prioritetui yra skirta ženkli lėšų dalis – apie 35 proc.. Iš tiesų, prie netiesioginių išlaidų pridėjus regionų plėtrą, bei nedarbo, skurdo ir socialinės

⁴² **Tik šios išlaidų kategorijos:** Pramoninių vietovių ir užterštos žemės atkūrimas; Biologinės įvairovės ir gamtos apsaugos skatinimas (įskaitant Natura 2000); Kitos priemonės, skirtos aplinkos išsaugojimui ir rizikos prevencijai; Gamtos turtų skatinimas.

atskirties priemonei įgyvendinti skirtas lėšas, ji būtų dar didesnė, tačiau to negalima padaryti, nes reikėtų vertinti kiekvieno projekto veiklas ir toms veikloms skirtą lėšų kiekį. Daugelis veiklų, susijusių su darniu vystymusi, persidengia su kitomis vertikaliosiomis veiklomis.

Struktūrinių fondų įgyvendinimo Stebėsenos komitetas turi įvertinti veiksmų programos įgyvendinimo efektyvumą ir kokybę; nagrinėti ir patvirtinti finansuojamų veiksmų atrankos kriterijus; reguliariai tikrinti, pasiektą pažangą padaryta įgyvendinant konkrečius programos tikslus; nagrinėti įgyvendinimo rezultatus⁴³.

9 lentelė. Priežiūros komitetų narių – socialinių ekonominių partnerių pasiskirstymas pagal horizontaliuosius prioritetus

Priežiūros/stebėsenos komitetų darbo laikotarpis	Darnus vystymasis	Lygios galimybės	Informacinė visuomenė	Regioninė plėtra
2007-2013	6	4	1	4

Stebėsenos komitete Žmogiškųjų išteklių plėtros, Ekonomikos augimo, Sanglaudos skatinimo ir techninės paramos veiksmų programų, įgyvendinančių Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategiją, įgyvendinimo priežiūrai dalyvaus daugiau tiesioginių horizontaliųjų prioritetų atstovų. Darnaus vystymosi prioritetą yra atstovaujamas plačiau, lyginant su 2004-2006 m. laikotarpiu (pvz., Lietuvos aplinkosauginių nevyriausybinių organizacijų koalicijos atstovas, Pasaulio energetikos tarybos Lietuvos komiteto direktorius, kitų nevalstybinių institucijų atstovai švietimo, transporto, sveikatos, kitose srityse).

Lietuvos 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategijoje nurodomi darnaus vystymosi HP kiekybiniai tikslai ir jų įgyvendinimo lygiui įvertinti pateikti darnaus vystymosi rodikliai yra panašūs su darnaus vystymosi rodikliais, naudojamais Lietuvos statistikos departamente. Šių rodiklių naudojimas struktūrinės paramos poveikio ataskaitose iš esmės įgalins objektyviau ir lengviau vertinti ES struktūrinės paramos poveikį Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui. Lentelėje pateikiamas palyginimas:

⁴³ <http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/sk> (prieiga prie interneto 2008-11-02)

10 lentelė. Statistikos departamento naudojamų ir Lietuvos 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategijos rodiklių palyginimas

Darnaus vystymosi rodiklis ⁴⁴	Lietuvos 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategijos rodiklis ⁴⁵
Energijos intensyvumas Tona naftos ekvivalentu (TNE) / milijonui litų sukurto BVP	Energijos intensyvumas (kg n.e./1000 Lt) Atnaujintuose viešosios paskirties pastatuose sutaupyta energijos kiekis (GWh) Energijos taupymo požiūriu atnaujintų viešosios paskirties pastatų skaičius
Bendras vidaus produktas, pagal apskritis	Regionų išsivystymo lygio metinis vidutinis atsilikimas (sanglauda) nuo Lietuvos vidurkio (regionų realaus metinio BVP/gyv. nukrypimas nuo vidurkio procentais, lyginant su praėjusiais metais)
BVP vienam gyventojui, pagal apskritis	
Materialinės investicijos, pagal savivaldybes	
16-64 metų gyventojų užimtumo lygis apskrityse	
Nedarbo lygis apskrityse	
Saugomų teritorijų plotas (proc.), palyginti su šalies plotu.	Saugomų teritorijų plotas (proc.)
Užteršto vandens nuotekos Vidutinės maistinių medžiagų koncentracijos Lietuvos upėse ir upių monitorinio vietų dalis kuriose vandens kokybė atitinka kokybės normas Teršalų prietaka į Baltijos jūrą	Vandensaugos tikslus atitinkantys vandens telkiniai (proc) Reikalavimus atitinkančių į aplinką išleidžiamų nuotekų dalis bendrame nuotekų sraute, (proc.)
Atsinaujinančiųjų išteklių dalis bendrosiose energijos sąnaudose. Elektros energijos, pagamintos iš atsinaujinančiųjų išteklių, dalis bendroje elektros energijos gamyboje. Biologinių degalų dalis bendrame transporto sunaudotų degalų balanse.	Atsinaujinančių energijos išteklių naudojimas (t n. e.)

⁴⁴ Šaltinis: Darnaus vystymosi rodikliai, Lietuvos statistikos departamentas// <http://www.stat.gov.lt/>

⁴⁵ Šaltinis: 2007-2013 m. Sanglaudos skatinimo veiksmų programa.

Šiltnamio dujų kiekis, išmesta į atmosferą.	Šiltnamio dujų emisija į atmosferą
---	------------------------------------

Lietuvos 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategijoje 2007-2013 metams yra nurodyti konkretūs darnaus vystymosi rodikliai, t.y., kad bus siekiama pagal ekologinio efektyvumo rodiklius pasiekti kai kurių prie ES-15 priklausančių valstybių vidurkį, turint tikslą, kad sparčiai augant šalies ūkiui, gamtos išteklių naudojimas didėtų perpus lėčiau negu gamyba ir paslaugos. Investuojant bus siekiama iki 2013 m. padėti sumažinti šalies pirminės energijos intensyvumą 10 proc. (132 kg n.e./1000 LTL 2000 m. kainomis, 2005 m.)⁴⁶.

Lyginant su bendrais ES senbuvių (ES-15) darnaus vystymosi rodikliais, Lietuva smarkiai atsilieka pagal energijos intensyvumo, energijos gamybos iš atsinaujinančiųjų energijos šaltinių rodiklius, todėl, skirstant 2007-2013 metų struktūrinę paramą, pirmiausiai reikėtų atkreipti dėmesį į šiuos darnaus vystymosi rodiklius⁴⁷.

Įvertinus Lietuvos 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategijoje parinktus darnaus vystymosi rodiklius, galima teigti, kad jie yra tinkamai parinkti. Kitas teigiamas aspektas yra tas, kad pasiūlyti darnaus vystymosi rodikliai yra tapatūs arba gali būti lengvai išvesti iš darnaus vystymosi rodiklių, kuriuos ataskaitose naudoja Lietuvos statistikos departamentas bei jų vertinimui ir pateikimui yra parengtos metodinės rekomendacijos. Statistikos departamentas turi šių rodiklių vertės skaičiavimo metodikas ir formas. Šios išvardintos sąlygos turėtų palengvinti rodiklio vertės skaičiavimus, gaunant patikimesnius duomenis.

⁴⁶ Nacionalinė bendroji strategija: Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija konvergencijos tikslui įgyvendinti

⁴⁷ Šaltinis: EUROSTAT, Sustainable development indicators, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Išvados

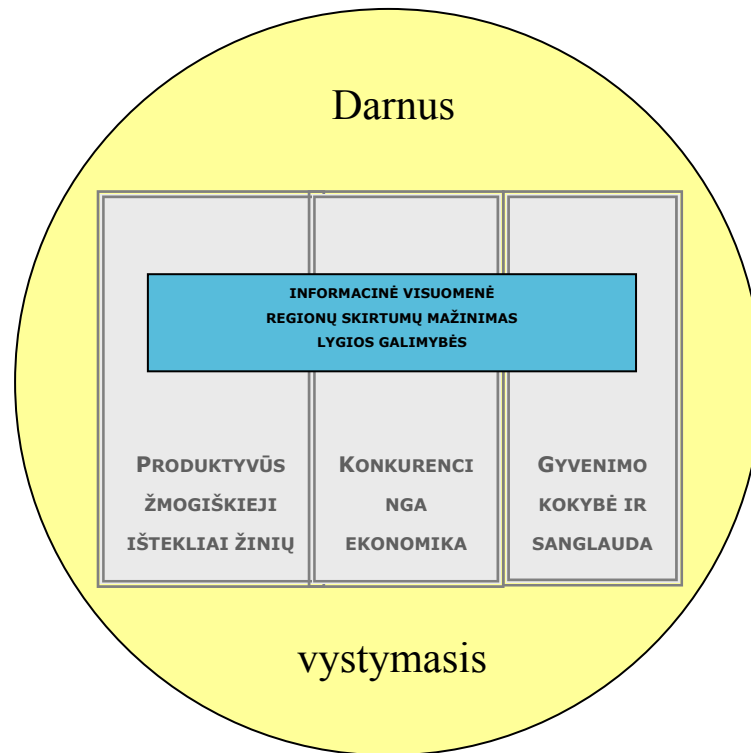
1. Įvertinus darnaus vystymosi aprėptį 2004-2006 m. BPD galima daryti išvadą, kad darnaus vystymosi, kaip horizontalaus prioriteto, tikslai BPD atitiko Lietuvos darnaus vystymosi strategijos tikslus ir tik iš dalies atitiko ES darnaus vystymosi strategijos tikslus. Vertikaliuose BPD priemonėse darnus vystymasis buvo suprantamas tik kaip papildoma aplinkosauginė priemonė. Nebuvo įvertinta, kad darnus vystymasis turi socialinę ir ekonominę dimensiją. Nors darnaus vystymosi įgyvendinimo kertinis principas yra susietumas – tačiau šis principas nebuvo apibrėžtas BPD.
2. Įvertinus projektus, kuriuose buvo nurodyta, kad jų pagrindinis tikslas yra darnus vystymasis arba, kad projektas turi teigiamą poveikį darniam vystymuisi, skaičių ir jiems įgyvendinti skirtų lėšų kiekį matosi, kad jiems buvo skirta 92 proc. visų pagal BPD skirtų lėšų, tačiau jokių būdu negalima teikti, kad šie projektai iš tiesų turėjo esminį poveikį darnaus vystymosi įgyvendinimui, kadangi vertinant projektų ataskaitas nebuvo sukurti patikimi rodikliai, kurie, įvertinus finansuotų projektų veiklas, rodytų kokiais požymiais projektai prisidėjo prie darnaus vystymosi įgyvendinimo. Kita priežastis, leidžianti daryti šią išvadą yra, kad teikiant paraišką pagal visas priemones, projekto vadovai patys, pagal savo supratimą nurodydavo ar projektas prisideda prie darnaus vystymosi įgyvendinimo, nebuvo galima nurodyti, kad projektas turi neigiamą poveikį darniam vystymuisi, nes toks projektas nebūtų finansuotas iš BPD. Nebuvo sukurto mechanizmo, kuriuo būtų galima patikrinti ar projektas tikrai prisideda prie darnaus vystymosi įgyvendinimo. Naudojant, kitus ne tiesioginius, darnaus vystymosi rodiklius, matosi, kad dauguma atvejų kiekybiniais rodikliai buvo pasiekti pvz.: rodiklis „Įgyvendintų energijos taupymo/efektyvaus energijos vartojimo projektų skaičius“ buvo pasiektas daugiau kaip du kartus, tačiau pagal kokybinę rodiklį (įsimažintas CO₂ kiekis), matosi, kad tik 61 proc. šis rodiklis buvo įgyvendintas. Apklausus už BPD priemonių formavimą atsakingus pareigūnus išaiškėjo, koordinavimo tarp atsakingų institucijų trūkumas ir prieštaravimas. Pavyzdžiui už horizontaliųjų prioritetų, įskaitant darnų vystymąsį, įgyvendinimą BPD buvo atsakinga Lietuvos Respublikos finansų ministerija, o už Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Kaip interviu metu pripažino, už darnaus vystymosi

įgyvendinimą atsakingi pareigūnai, nebuvo tinkamo koordinavimo tarp atsakingų institucijų parenkant tinkamas darnaus vystymosi priemonės BPD, taip pat nustatant darnaus vystymosi įgyvendinimo pasiekimų rodiklius.

3. Darnus vystymasis Nacionalinėje bendrojoje 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategijoje yra įtrauktas aukštesniame kokybiniame lygmenyje. Tiksliau aprašytos darnaus vystymosi priemonės, tikslesni ir su Lietuvos statistikos departamento rodikliais suderinti strategijos įgyvendinimo rodikliai. Darnaus vystymosi aspektai įtraukti į socialinį ir viešojo administravimo sektorių. Tikimasi, kad 2007-2013 m. programavimo laikotarpiu, bendras programos poveikis bus gerokai ženklesnis lyginant su 2004-2006 m. programavimo laikotarpiu.
4. Darnaus vystymosi horizontaliajam prioritetui 2007-2013 m. programavimo laikotarpiu yra skirta ženkliai lėšų dalis – apie 35 proc. Iš tiesų, prie netiesioginių išlaidų pridėjus regionų plėtrą, bei nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties priemonei įgyvendinti skirtas lėšas, ji būtų dar didesnė, tačiau to negalima padaryti, nes reikėtų vertinti kiekvieno projekto veiklas ir toms veikloms skirtą lėšų kiekį. Daugelis veiklų, susijusių su darniu vystymusi, persidengia su kitomis vertikaliosiomis veiklomis. Stebėsenos komitete Žmogiškųjų išteklių plėtros, Ekonomikos augimo, Sanglaudos skatinimo ir techninės paramos veiksmų programų, įgyvendinančių Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategiją, įgyvendinimo priežiūrai dalyvaus daugiau tiesioginių horizontaliųjų prioritetų atstovų. Darnaus vystymosi prioritetas yra atstovaujamas plačiau, lyginant su 2004-2006 m. laikotarpiu (pvz., Lietuvos aplinkosauginių nevyriausybinių organizacijų koalicijos atstovas, Pasaulio energetikos tarybos Lietuvos komiteto direktorius, kitų nevalstybinių institucijų atstovai švietimo, transporto, sveikatos, kitose srityse).

Rekomendacijos

Siekiant tinkamai įgyvendinti darnaus vystymosi horizontaliąją priemonę siūlome tobulinti horizontalių priemonių tarpusavio ryšius strateginiame lygyje. Reikėtų atsižvelgti į tai, kad darnus vystymasis iš principo yra skėtinė, jungiamoji kitas horizontaliąsias priemones strategija, žiūrėti pavyzdį.



Vertinant projektus yra siūloma parengti ir bendrus visoms horizontaliosioms priemonėms vertinimo kriterijus, kurie būtų naudojami vertinant kiek kiekvienas projektas prisideda prie horizontalaus prioriteto įgyvendinimo, tai būtų aktualų objektyviai vertinant kiek kiekviena priemonė numatyta Nacionalinėje bendrojoje 2007-2013 m. strategijoje prisidėjo prie horizontalaus prioriteto įgyvendinimo. Taip pat galėtų būti numatyti ir specifiniai atrankos kriterijai, pagal aktualius prioritetus ir priemones, įgyvendinant darnaus vystymosi prioritetą.

Reikėtų tobulinti Stebėsenos komiteto struktūrą, užtikrinant, kad jo veikloje dalyvautų visos už horizontaliosioms priemonės atsakingos ir kompetentingos institucijos. Svarbu numatyti

aiškius ir skaidrius nevyriausybinių organizacijų ir kitų socialinių partnerių atstovavimo principus ir jų kvietimo į Stebėsenos komitetą kriterijus.

Atsižvelgus į BDP laikotarpio projektų poveikio vertinimo sistemos netobulumus, ją tobulinti, kad būtų galima objektyviai vertinti Nacionalinės bendrosios 2007-2013 m. strategijos poveikį horizontaliųjų priemonių įgyvendinimui. Rodiklių vertėms apskaičiuoti ir įvertinti pasitelkti tos srities ekspertus.

Nors 2007-2013 m. rodiklių yra daugiau ir jie geriau apibrėžti darnaus vystymosi srityje, nuo pat programos įgyvendinimo pradžios reikalingas nuoseklus informacijos rinkimas ir jos analizė.

Lietuvos 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategijoje parinkti rodikliai yra suderinti su darnaus vystymosi strategijos rodikliais. Kadangi jų vertės Lietuvos statistikos departamente yra vertinamos jau nuo 2004 metų, rekomenduojama, numatant rodiklių vertes, atsižvelgti į bendras Lietuvos darnaus vystymosi rodiklių statistines vertes, lyginant jas proporcingai struktūrinės paramos skirtoms lėšoms ir BVP.

Siūloma, vertinant bendrus Lietuvos darnaus vystymosi rodiklius, nurodyti ir programos poveikį, kuris būtų pateikiamas nacionalinėse ataskaitose, kurios bus teikiamos ne tik ES institucijoms ir kitoms tarptautinėms organizacijoms, bet ir Lietuvos gyventojams.

Iš techninės pagalbos priemonių daugiau dėmesio skirti projektų rengėjų švietimui apie darnų vystymąsi, sukurti skatinamąsias priemones, kad įgyvendinant kiekvieną iš ES struktūrinės paramos finansuojamą projektą būtų taikomi darnaus vystymosi principai t.y. kuo daugiau numatytų horizontaliųjų prioritetų. Siekti, kad darnus vystymasis būtų suprantamas kaip bendras struktūrinės paramos siekis, o ne tik aplinkosauginių priemonių įgyvendinimas.

Literatūros sąrašas

Lietuvos teisiniai dokumentai

1. 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veikslių programa, patvirtinta Europos Komisijos 2007 m. rugsėjo 24 d.
2. 2007–2013 m. Ekonomikos augimo veikslių programa, patvirtinta Europos Komisijos 2007 m. liepos 30 d.
3. 2007–2013 m. Sanglaudos skatinimo veikslių programa, patvirtinta Europos Komisijos 2007 m. liepos 30 d.
4. 2007–2013 m. Techninės paramos veikslių programa, patvirtinta Europos Komisijos 2007 m. gruodžio 18 d.
5. Gairės pareiškėjams pagal BPD 1.1 priemonę, patvirtintos Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. 3-152.
6. Gairės pareiškėjams pagal BPD 1.2, 3.2 ir 3.4 priemones, patvirtintos Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2004 m. birželio 10 d. įsakymu Nr. 4-222.
7. Gairės pareiškėjams pagal BPD 2.4 priemonę, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. liepos 15 d. įsakymu Nr. ISAK-1142.
8. Gairės pareiškėjams pagal BPD 2.2 priemonę, patvirtintos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. liepos 15 d. įsakymu Nr. A1-172.
9. Gairės pareiškėjams pagal BPD 4.4 priemonę, patvirtintos Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymu Nr. 3D-445 ir 2005 m. vasario 23 d. įsakymu Nr. 3D-88.
10. Gairės pareiškėjams pagal BPD 1.4 priemonę, patvirtintos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2005 m. liepos 2 d. įsakymu Nr. V-502 ir liepos 8 d. įsakymu Nr. V-512.
11. Gairės pareiškėjams pagal BPD 2.4 priemonę, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. liepos 15 d. įsakymu Nr. ISAK-1457.
12. Gairės pareiškėjams pagal BPD 2.1 priemonę, patvirtintos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. rugsėjo 30 d. įsakymu Nr. A1-265 ir 2006 m. balandžio 19 d. įsakymu Nr. A1-114.

13. Gairės pareiškėjams pagal BPD 4.6 priemonę, patvirtintos Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2006 m. kovo 23 d. įsakymu Nr. D1-129.
14. Gairės pareiškėjams pagal BPD 4.6 priemonę, patvirtintos Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2005 m. gruodžio 12 d. įsakymu Nr. 3D-570 ir 2006 m. rugpjūčio 19 d. įsakymu Nr. 3D-336.
15. Nacionalinė bendroji strategija „Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija konvergencijos tikslui įgyvendinti“.
16. Lietuvos 2004–2006 metų bendrasis programavimo dokumentas (Žin., 2004-08-06, Nr. 123-4486).
17. Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumento priedas, 2007-04-25.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Žin., 1992, Nr. 33-1014).
19. Lietuvos Respublikos Regioninės plėtros įstatymas (Žin., 2000, Nr. 66-1987).
20. Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas (Žin., 2003-12-05, Nr. 114-5115).
21. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2006 m. liepos 13 d. įsakymas Nr. 1K-254 „Dėl Lietuvos 2004–2006 metų bendrojo programavimo dokumento rodiklių apskaičiavimo“ (Žin., 2003, Nr. 99-4481).
22. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2003 m. gruodžio 18 d. įsakymas Nr. 1K-302 „Dėl Laikinojo priežiūros komiteto Lietuvos 2004–2006 metų Bendrojo programavimo dokumento įgyvendinimo priežiūrai atlikti personalinės sudėties“.
23. Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas „Dėl laikinojo bendro stebėsenos komiteto Žmogiškųjų išteklių plėtros, Ekonomikos augimo, Sanglaudos skatinimo ir techninės paramos veiksnių programų, įgyvendinančių Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategiją, įgyvendinimo priežiūrai atlikti personalinės sudėties“, 2007-03-08, Nr. 1K-080.
24. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ (Žin., 2003 09 19, Nr. 89-4029).
25. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Europos Sąjungos struktūrinių fondų administravimo Lietuvoje“ (Žin., 2003, Nr. 88-3999).
26. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Priežiūros komiteto Lietuvos 2004–2006 metų bendrojo programavimo dokumento įgyvendinimo priežiūrai atlikti sudarymo“ (Žin., 2004, Nr. 128-4598).

27. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategijos“ (Žin., 2005-05-26, Nr. 66-2370).
28. Darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Darbo KODEKSAS (Žin., 2002, Nr.64-2569).

Europos Sąjungos teisės aktai

1. COM(94) 347 final, European Commission, Communication from the Commission „Europe’s way to the Information Society. An Action Plan“, 19 July 1994.
2. COM(94) 440 final, European Commission, „Green Paper on the liberalisation of Telecommunications Infrastructure and Cable Television Networks: Part One – Principle and Timetable“, 25 October 1994.
3. COM(96) 389 final, European Commission, Green paper „Living and Working in the Information Society: People first“, 24 July 1996.
4. COM(99) 344 final, Commission of the European Communities, Communication from the Commission, „Structural Funds and their coordination with the Cohesion Fund: Guidelines for the programmes in the period 2000–2006“, 1 July 1999.
5. Consolidated version of the treaty on European Union, Official Journal C 325, 24 December 2002.
6. Consolidated version of the treaty establishing the European Community, Official Journal C 325, 24 December 2002.
7. European Commission, Agenda 2000 – Commission Opinion on Lithuania’s Application for Membership of the European Union, DOC/97/15, Brussels, 15 July 1997.
8. European Commission, The New Programming period 2000–2006: methodological working papers.
9. Working paper 3. Indicators for Monitoring and Evaluation: An indicative methodology.
10. European Commission, Working Document No. 2 Indicative Guidelines on Evaluation Methods: Monitoring and Evaluation Indicators, 2006 August.
11. Europos Bendrijos steigimo sutartis, Roma, 1957 m. kovo 25 d.
12. KOM(1998) 605 galutinis, Europos Komisijos komunikatas „Tvari miesto plėtra Europos Sąjungoje: Veiksmų pagrindas“, 1998-10-28.

13. KOM(1999) 344 galutinis, Europos Komisijos komunikatas „Struktūriniai fondai ir jų koordinavimas su Sanglaudos fondu: 2000–2006 m. laikotarpio programų gairės“, 1999-07-01.
14. KOM(2005) 229 galutinis, Europos Komisijos komunikatas „i2010 – Europos informacinė visuomenė augimui ir užimtumui skatinti“, 2005-06-01.
15. KOM(2003) 499 galutinis, Europos Komisijos komunikatas „Struktūriniai fondai ir jų koordinavimas su Sanglaudos fondu. Patikslintos gairės“, 2003-08-25.
16. KOM(2004) 757 galutinis, Europos Komisijos komunikatas „Europos informacinės visuomenės uždaviniai po 2005 m.“, 2004-11-19.
17. KOM(2005) 224 galutinis, Europos Komisijos komunikatas „Nediskriminavimas ir lygios galimybės visiems – pagrindų strategija“, 2005-06-01.
18. KOM(2005) 299 galutinis, Europos Komisijos komunikatas „Sanglaudos politika ekonomikos augimui ir darbo vietų kūrimui skatinti – Bendrijos strateginės gairės 2007–2013 m.“, 2005-07-05.
19. KOM(2005) 229 galutinis, Europos Komisijos komunikatas „i2010 – Europos informacinė visuomenė augimui ir užimtumui skatinti“, Briuselis, 2005-06-01.
20. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 438/2001, 2001-03-02, nustatantis išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 1260/1999 įgyvendinimo taisykles dėl struktūrinių fondų paramos valdymo ir kontrolės sistemų.
21. Tarybos direktyva, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims, nepriklausomai nuo jų rasinės arba etninės kilmės, Nr. 2000/43/EB (OL L 180, 2000 07 19).
22. Tarybos direktyva, nustatanti vienodų sąlygų taikymo užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, 2000-11-27, Nr. 2000/78/EB (OL L 303, 2000 12 02).
23. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1083-2006, 2006-07-11, nustatantis bendrąsias nuostatas dėl Europos regioninės plėtros fondo, Europos socialinio fondo ir Sanglaudos fondo bei panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1260/1999.
24. Tarybos sprendimas, nustatantis Bendrijos kovos su diskriminacija veiksmų programą (2001–2006 m.) (2000/750/EB), 2000-11-27.
25. Tarybos sprendimas dėl Bendrijos sanglaudos politikos strateginių gairių (2006/702/EB), 2006 m. spalio 6 d.

Knygos, straipsniai, tyrimai

1. Darbotvarkė 21: subalansuotos plėtros veiksmų programa, Vilnius 2001
2. Nacionalinių pajėgumų įvertinimas globaliame aplinkosaugos valdymo kontekste, Vilnius, 2006
3. Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumento įgyvendinimo 2006 m. ataskaita. http://www.esparama.lt/lt/bpd/BPD_ataskaitos/metines_ataskaitos
4. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Pagrindinių kuro ir energijos rūšių bendrasis ir galutinis suvartojimas, 2007.

Interneto šaltiniai

1. UNECE tinklapis, <http://www.unece.org/env/esd/welcome.htm>
2. Research Group on the Global Future, <http://www.cap-lmu.de/fgz/portals/sustainability/history.php>
3. EUROSTAT, Sustainable development indicators, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
4. Europos Komisijos internetinė svetainė: http://www.europa.eu/pol/infso/overview_lt.htm
5. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Darnaus vystymosi rodikliai, <http://www.stat.gov.lt/>
6. „2007–2013 m. ES struktūrinė parama – ar jau startavome?“, LR Finansų ministerija, 2007 m. gruodžio 12 d.
7. www.esparama.lt/.../partneryste/viesi_aphtarimai/files/KAD_FM_Krisciunas.ppt
8. LR Švietimo ir mokslo ministerija, Tyrimai, susiję su ES struktūrinės paramos planavimu ir administravimu, http://www.smm.lt/svietimo_bukle/tyrimai_es.htm
9. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, www.am.lt

Santrauka

Magistro baigiamojo darbo tema – „Darnaus vystymosi principų įgyvendinimas ES struktūrinės paramos programoje“.

Raktiniai žodžiai: darnus vystymasis, Europos Sąjungos struktūrinė parama Lietuvai, ES struktūrinės paramos vertinimas.

Darnus vystymasis tai vystymasis, kurio metu yra tarpusavyje derinami ekonominiai, socialiniai ir aplinkos aspektai, siekiant patenkinti dabarties kartos poreikius, tuo pačiu nepabloginant gyvenimo sąlygų ateities kartoms.

ES struktūrinių fondų programų poveikio vertinimas laikomas svarbia sudėtine sprendimų priėmimo proceso dalimi bei naudojamas ES finansuojamoms programoms ir jų valdymui tobulinti, struktūrinės pagalbos veiksmingumui didinti. Šiame magistriniame baigiamajame darbe yra vykdomas paskesnis (ex-post) vertinimas, kuris apima lėšų naudojimo, paramos veiksmingumo, jos poveikio įvertinimą ir pateikia išvadas dėl ekonominės ir socialinės sanglaudos politikos.

Darbo tikslas – įvertinti, 2004-2006 metų ES struktūrinės paramos poveikį darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimui Lietuvoje.

Magistro baigiamasis darbas sudarytas iš keturių dalių:

Pirmoje dalyje apibrėžiama darnaus vystymosi politikos formavimo istorinė raida, pradedant pagrindinio darnaus vystymosi dokumento „Darbotvarkė 21“ formavimo apžvaga, baigiant Lietuvos Nacionaline Darnaus Vystymosi strategija.

Antroje – nagrinėjamas darnaus vystymosi aprėptis, ES struktūrinės paramos Lietuvos strateginiame dokumente, 2004–2006 metų bendrajame programavimo dokumente.

Trečioje - įvertintas Lietuvos 2004–2006 metų bendrojo programavimo dokumento darnaus vystymosi horizontaliojo prioriteto įgyvendinimas.

Ketvirtoje – įvertos darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo prielaidas įgyvendinant 2007 – 2013 m. ES struktūrinės paramos.

Darbo rezultate daromos išvada, kad darnaus vystymosi įgyvendinimas BPD laikotarpiu buvo neefektyvus, BPD nebuvo tinkamai suformuluoti darnaus vystymosi tikslai, nebuvo tinkamo projektų poveikio vertinimo mechanizmo, atsakingų institucijų tarpinstituciniai ryšiai nebuvo efektyvūs. 2007 – 2013 m. ES struktūrinės paramos laikotarpiu pasirengta tinkamai darnaus vystymosi horizontaliajam prioritetui įgyvendinimui.

Summary

Theme of the final master theses is – “Implementation of sustainable development in EU structural support programmes”.

Key words: sustainable development, European Union support to Lithuania, Assessment of EU structural support.

Sustainable development is a development Sustainable development implies economic growth together with the protection of environmental quality, each reinforcing the other and in the same time is a development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.

Assessment of EU structural funds impacts is considering as important constituent part for decision-making process and is used for to improve management and efficiency of EU structural programmes. In the present final master thesis is implementing ex-post assessment which includes assessment of financial efficiency, support efficiency and its impact assessment including provision conclusions concerning economical and coherent policies.

The aim of the theses – assess impact of EU structural support to implementation sustainable development of period 2004-2006.

The final master theses consist of fourth parts:

In the first part define sustainable development policy development history, starting from the main sustainable development document “Agenda 21” and finishing with Lithuanian National Sustainable development strategy.

In the second part the content of sustainable development in Single Programming Document (SPD) 2004–2006 is assessed.

In the third part is assessed an implementation of sustainable development during 2004–2006 programming period.

In the fourth is provided conclusions for preparation to implement sustainable development during 2007 – 2013 programming period.

As a key conclusion of the theses is that implementation of sustainable development in SPD period was insufficient, the objectives of sustainable development was not proper formulated in SPD, cross-institutional linkages among responsible institutions were weak. Preparation for implementation of sustainable development in 2007 – 2013 programming period is prepared properly.

Priedas Nr. 1. Projektų vadovų klausimymas

Apklausa yra vykdoma siekiant įvertinti, 2004-2006 metų ES struktūrinės paramos poveikį darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimui Lietuvoje.

Darnus vystymasis reiškia, kad dabarties kartos poreikiai turėtų būti tenkinami nekeliant pavojaus ateities kartų galimybei patenkinti savuosius.

Bendri klausimai

Nurodykite pagal kokią BPD priemonę teikėte projektą:

1.1	<input type="checkbox"/>	1.2	<input type="checkbox"/>	1.3	<input type="checkbox"/>	1.4	<input type="checkbox"/>	1.5	<input type="checkbox"/>
2.1	<input type="checkbox"/>	2.2	<input type="checkbox"/>	2.3	<input type="checkbox"/>	2.4	<input type="checkbox"/>	2.5	<input type="checkbox"/>
3.1	<input type="checkbox"/>	3.2	<input type="checkbox"/>	3.3	<input type="checkbox"/>	3.4	<input type="checkbox"/>	4.1	<input type="checkbox"/>
4.2	<input type="checkbox"/>	4.3	<input type="checkbox"/>	4.4	<input type="checkbox"/>	4.5	<input type="checkbox"/>	4.6	<input type="checkbox"/>
4.7	<input type="checkbox"/>	4.8	<input type="checkbox"/>	4.9	<input type="checkbox"/>	4.10	<input type="checkbox"/>		

Nurodykite Jūsų institucijos tipą:

Valdžios institucija ar įstaiga

Savivaldybių institucija ar įstaiga

Kita biudžetinė įstaiga

Viešoji įstaiga, kurios steigėjas ir dalininkas yra valdžios ir savivaldybių institucija ar įstaiga

Viešoji įstaiga, kurios steigėjas ir dalininkas yra valdžios ir savivaldybių institucija ar įstaiga

Asociacija

Valstybės ar savivaldybės įmonė

Įmonė ar kitas privatus ūkio subjektas

Kita, įrašykite _____

Ar jūsų projektas įgyvendinamas su partneriu?

Taip, daugiau nei vienu

Taip, vienu

Ne

Projekto biudžetas tūkst. Lt (be jūsų indėlio)

virš 1000

nuo 100 iki 999

nuo 10 iki 99

nuo 0,001 iki 9,99

Tinkamumas

Darnus vystymasis yra (pažymėkite prioriteto tvarka (1.2.3.) tris tinkamiausius apibrėžimus):

- Nuosaiki ūkio plėtra, koordinuojama atsižvelgiant į ūkio šakas ir regionus.
- Regionų gyvenimo lygio skirtumų šalinimas panaudojant rajonų stipriausias konkurencines puses ir skirtumus.
- Svarbiausių Lietuvos ekonomikos sektorių (transporto, pramonės, energetikos, žemės ūkio, buitinių atliekų, turizmo) poveikio aplinkai mažinimas.
- Veiksmingesnis žemės gamtinių išteklių naudojimas ir atliekų tvarkymas.
- Pavojaus žmonių sveikatai mažinimas.
- Pasaulio klimato pokyčių ir jų padarinių mažinimas.
- Veiksmingesnė biologinės ir kraštovaizdžio įvairovės apsauga.
- Nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas.

- Švietimo ir mokslo vaidmens didinimas.
- Lietuvos kultūros paveldo, nacionalinio tapatumo, tautinių ir nacionalinių mažumų puoselėjimas.
- kita (įrašykite) _____
- N/N

Ar Jums buvo pakankamai informacijos apie horizontaliųjų politikų tikslus, uždavinius, priemones, rodiklius?

- taip, tikrai užtenka
- taip, greičiau užtenka
- ne, greičiau neužtenka
- ne, tikrai neužtenka
- nežinau

Efektyvumas

Ar ir koku laipsniu darnus vystymasis darė įtaką rengiant (ir įgyvendinant) projektus (nustatant projekto tikslus, uždavinius, rezultatus, rodiklius, veiklas, išlaidas, t.t.)?

Didelę įtaka	Vidutinė įtaka	Maža įtaka	Jokios įtakos	N/N
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Ar sudarant ir vykdant projektą buvo konsultuojamasi su regioninės ir vietos valdžios institucijomis, ekonominiiais ir socialiniais partneriais, NVO, kitais partneriais?

		Taip, intensyviai	Taip, pakankamai intensyviai	Taip, neintensyviai	Ne	N/N
1	Apskričių viršininkų administracijomis ir	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

	savivaldybėmis					
2	Verslo organizacijomis, kitais ekonominiais partneriais	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
3	Profesinėmis sąjungomis, kitais socialiniais partneriais	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
4	NVO	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
5	Vietos bendruomenė	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
6	Kitais partneriais (prašome įrašyti)					

Kiek procentų Jūsų projekto *rezultatų ir veiklų* tiesiogiai susijusios su darnaus vystymosi prioritetais?

100-76 proc.	75-51 proc.	50-26 proc.	25-1 proc.	0 proc.	N/N
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Kiek procentų Jūsų projekto *išlaidų* tiesiogiai susijusios su darniu vystymosi?

100-76 proc.	75-51 proc.	50-26 proc.	25-1 proc.	0 proc.	N/N
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Ar jūsų projekte buvo taikomos šios darnaus vystymosi priemonės?

		Taip, labai	Taip, vidutiniškai	Taip, mažai	Ne	N/N
1	Buvo vertinamas projekto poveikis aplinkai	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
2	Buvo plėtojama viešojo keleivinio transporto infrastruktūra ir/ar gerinamos kitos plėtros sąlygos	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
3	Skatinamas vietinių, atsinaujinančiųjų energijos išteklių naudojimas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
4	Didinamas energijos efektyvumas, racionalus gamtos išteklių naudojimas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
5	Didinamas antrinių žaliavų panaudojimas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
6	Mokymo programos parengtos atsižvelgiant į rinkos poreikius	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
7	Skatinamas bendradarbiavimas tarp pramonės ir mokslo institucijų	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
8	Diegiamos švaresnės technologijos, aplinkosaugos valdymo sistemos	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

9	Puoslėjama Lietuvos kultūra, kultūros paveldas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
10	Plėtojamas ekologinis turizmas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
11	Plėtojamas etnografinis, kultūrinis turizmas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
12	Viešųjų kultūros paveldo objektų restauravimas ir pritaikymas visuomenės poreikiams	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Veiksmingumas

Įgyvendinus Jūsų projektą koks bus jo poveikis darniam vystymuisi?

Didelis poveikis, nes tai pagrindinis projekto tikslas	Teigiamas poveikis	Neutralus poveikis	N/N
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Ar ir kaip Jūsų projektas susijęs su CO₂ emisijų mažinimu Lietuvoje?

- Taip, finansuojamos investicijos į modernias technologijas pramonėje
- Taip, finansuojama atsinaujinančių energijos šaltinių plėtra
- Taip, plėtojamas viešasis keleivinis transportas
- Taip, projektas orientuotas į gamtos išteklių racionalų/efektyvų naudojimą, energijos efektyvumo didinimą.
- Ne, nesusijęs
- Kita (įrašyti)
- N/N

Kokiomis priemonėmis būtų galima geriau įgyvendinti darnaus vystymosi horizontalųjį prioritetą Lietuvoje?

- aiškus horizontaliųjų prioritetų pateikimas kvietimuose ir gairėse paraiškų teikėjams
- atsakingų institucijų konsultacijos
- mokymo renginiai
- specialūs kvietimai paramai gauti horizontaliųjų prioritetų srityje
- kita (įrašykite) _____